

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Starořecké Symposion

Daniela Blažková

Bakalářská práce

2012

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Daniela Blažková**
Osobní číslo: **H09478**
Studijní program: **B6101 Filozofie**
Studijní obor: **Filozofie**
Název tématu: **Starořecké Symposium**
Zadávací katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Studentka zpracuje dostupnou literaturu o instituci starořeckého symposia, jeho vývoji a významu na přelomu archaické a klasické doby v Athénách. Z literatury sestaví ucelený obraz, co symposion v uvedené době znamenalo, popřípadě zda se jeho význam v průběhu let změnil.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

**Primární literatura starořecká: Platón, Thúkýdidés, Hérodotos, Xenofón
NOVOTNÝ, F.: Gymnasion, Úvahy o řecké kultuře, Praha 1922 BLEICKEN, J.:
Athénská demokracie, přel. Jan Souček, Oikoymenh, Praha 2002 MURRAY, O.,
ed., Symptica: A Symposium on the Symposium, Clarendon, Oxford 1990
TOO, Yun Lee : Education in Greek and Roman antiquity, Boston, 2001 Další
literatura dle odborné rešerše.**

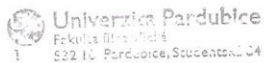
Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Tomáš Hejduk, Ph.D.**
Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2010**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2012**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Aleš Prázný, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2010

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Mariánských Lázních dne 10. 7. 2012

Daniela Blažková

Na tomto místě bych chtěla poděkovat všem, kteří mi při zpracování této práce pomohli. Poděkování patří především panu Mgr. Tomáši Hejdkovi, Ph. D. za vedení mé práce a také za řadu neocenitelných rad v průběhu jejího psaní.

Anotace

Téma symposionu se objevuje nejčastěji v historickém kontextu. V této práci se snažím ukázat, že není možné dívat se na tuto formu hostiny jako na oddělenou část kultury, ale jako na jednolité celek, který není odříznut od ostatních konotací. V průběhu práce se postupně vynořují další prvky, které s tématem zdánlivě nesouvisejí: zabývám se zde zčásti náboženstvím, kulturou, řeckou společností a některými jejími zvyky, které mohou téma *symposionu* pomoci více objasnit. Vše je zasazené do doby 8. – 4. století př. n. l.

Klíčová slova: symposion, syssítia, výchova, víno, krater, Athény, Sparta

Title

Ancient Greek Symposium

Annotation

The symposion theme appears mainly in the historical context. In this work I try to show besides other things that it's not possible to view this kind of feast as a seamless unit which is isolated from any other connotations. Through the whole work there are other components appearing, which may seem not to be related to this theme: I apply myself partially to religion, culture, greek community and to some of her habits, which may be helpful in clarification of the symposion theme. Everything is set to the 8th - 4th century BC.

Key words: symposion, syssítia, education, wine, krater, Athens, Sparta

Obsah

Úvod	8
1. Základní aspekty myšlení kolem <i>symposia</i>	9
1.1 Kultura a náboženství v archaickém Řecku	9
2. Řecké výchovné skupiny a <i>symposion</i>	13
2. 1. Soukromé nebo veřejné?	14
2. 2. Vnitřní struktura <i>symposionu</i>	17
2. 3. <i>Symposion</i> nebo obětní hostiny? Obojí.	20
3. Místo a důležité propriety	22
3. 1. „Umístění“ <i>symposionu</i>	22
3. 2. Stručný náhled do ikonografie <i>symposionu</i>	26
4. <i>Symposion</i> pod drobnohledem	27
4. 1. <i>Symposion</i> jako mikrokosmos	28
4. 2. Akletoi na symposiích	29
4. 3. Kottabos.....	32
5. Výchovný aspekt <i>symposionu</i>	33
5. 1. <i>Symposion</i> a dospívající	33
5. 2. Téma lásky ve výchově	37
Závěr	40
Seznam literatury.....	43

Úvod

V dnešní době se zdá téma, jaké jsem si zvolila, dost vzdálené běžnému životu. Téma *symposia* se objevuje nejvíce v kruzích historiků a antropologů. Zajímalo mě porovnání jejich přímého zkoumání se zvyklostmi doby, do níž bývá tato hostina nejčastěji zasazována.

Celá práce je rozdělena na pět kapitol. Každá z nich se věnuje jiné otázce, vždy s ohledem na dané téma. První kapitola popisuje řeckou kulturu, více rozepisuje například náboženství nebo řecký *typ*, který vyjadřoval obraz vtištěný do dané látky. Tato kapitola je důležitá pro zahájení problematiky, protože má práce popisuje starořecký *symposion* a ten má v kultuře své vlastní místo. Nevzala jsem si za úkol toto místo vymezit, pouze jej popsat. Je to proto, že samotné vymezení není možné bez určitých komplikací, o kterých se v této práci také zmiňuji. Vymezení by vyžadovalo zařadit *symposion* do určité sféry, dát mu potřebnou „tvář“. S tím jsou problémy, protože *symposion* nelze dosti dobře oddělit nebo vyjádřit bez ohledu na návaznost na životní styl lidí v této době. Popsáním se této komplikaci vyhýbám a přitom nastiňuji dané téma z různých pohledů (výchovy, vnitřní struktury apod.).

Ve druhé kapitole je nastíněno téma, kam by se *symposion* mělo zařadit, zda do soukromé nebo do veřejné sféry života Řeka. Spolu se *symposiem* píše v této kapitole také o *sysítiích*. Zároveň zde popisují důležitou činnost těchto sešlostí, a tou je pití vína. Poslední řádky této kapitoly jsou věnovány obětním hostinám a jejich podobností se *symposionem*.

Třetí a čtvrtá kapitola pouze doplňují *symposion* jako takový. Jedná se o praktické aspekty: místo, používané věci, hra kottabos, kterou řekové hráli při těchto sešlostech, funkci akletoi, jež se hostin účastnili. Svě místo zde má i ikonografie *symposia*, která napomáhá dokreslit situaci kolem *symposia* z pohledu historie.

Z hlediska filosofie je nejdůležitějším prvkem této práce kapitola pátá. V ní se zaměřuji na výchovu a vliv *symposia* na vzdělávání dospívajících. Popisují, proč došlo ke změně v samotné struktuře *symposia*, kdy se do jeho středu dostali hoplité, součástí je i téma přátelství. Zmíněna je též *homofilie*, která je pro řeckou společnost typická.

1. Základní aspekty myšlení kolem *symposia*

První kapitola se zabývá širším náhledem na společnost, v níž se se *symposiem* setkáváme. Popisuje řecký *slo*h a v pozdějších řádcích se věnuje náboženství, protože pro zkoumání *symposií* jsou struktura a význam náboženství velice důležité.

1.1 Kultura a náboženství v archaickém Řecku

V této práci se nejprve pokusíme nahlédnout na to, co předcházelo vytvoření *symposia* a jiných banquetů i rituálů ve starověkém Řecku vůbec. Zároveň se ohlédneme, proč je důležité se *symposiem* vůbec zabývat a jak postupovali lidé ve zkoumání této instituce v průběhu doby.

Než tedy přistoupíme k *symposiu* samotnému, budeme napřed procházet starořeckým myšlením a zvyky, které ovlivňovaly veškeré stránky života Řeků, protože s naším tématem úzce souvisí. Nejprve se podíváme na kulturu v antickém Řecku, zmíním se zde o *typu* (mám na mysli typ jako určitý *slo*h prolínající myšlení Řeků a odrážející se v jejich práci), výchově, řečnictví a také náboženství, protože o náboženství bude ještě v příštích kapitolách řeč, a tak je třeba věnovat mu v této kapitole několik řádků.

Antická kultura se ve starověkém Řecku odráží ve veškeré činnosti, určuje jí hranice, vymezení a s určitou nadsázkou i jistý limit. Je to tím, že se zachovávala tradice a sloh. Kultura v antickém Řecku nebyla jenom volná a svobodná, nešlo jí pouze o originalnost, jak se tomu děje v 21. století. Slovo pokrok dokonce Řekové vůbec neměli.¹ Doba, v níž se pohybujeme, je 8. – 4. století př. n. l.

Antická kultura se chová jako jednotný typ, třebaže se jedná o směs národů, zemí a kmenů. Je to tak proto, že řeckým mladým generacím nešlo příliš o originalitu, ale pracovaly hlavně na kultuře stávající. Slovem *typ* Řekové mysleli obraz, který se vtiskuje do tvárné látky.² Platón použil sloveso *typún*, když popisoval, jak bohové utvářeli člověka z živlů. Každý umělec má tedy uvnitř *typos*, který se po zhmotnění stává vzorem (*paradigma*). Tak *typ* není nějakou přesnou napodobeninou, ale konečnou verzí při porovnávání předmětů.³ Pro Řeky byl *typ* nadosobní, měl svůj vlastní život, není to produkt abstrakce. Zároveň prostupuje

¹ František Novotný, Gymnasion, Nakl. Gustava Voleského, 1922, s. 6.

² tamtéž – Slovo *typos* je odvozeno od *typtó*, které znamená „tepu“, s. 8.

³ tamtéž – s. 8.

všemi generacemi, má kontinuitu. Způsob, jakým se tedy typ projevuje, se nazývá *sloh*, nebo *stil*.⁴

Vývoj je pro Řeka pouze cesta k dosažení *typu*. Jakmile by bylo *typu* dosaženo, přestává vývoj fungovat a končí. Pro Řeky byla představa vývoje bez konce něčím naprosto nemyslitelným.

U Řeků také vidíme touhu vyniknout, pěstovat zdatnost (*areté*), i zdatnost druhého. Tato zdatnost se kultivovala především ve formě zápasů. Šlo o zápasy nejen fyzické, ale i duchovní. Tyto zápasy tak představovaly „učení“ v Řecku. Setkáváme se s nimi i na *sysítiích*, o nichž bude v této práci také řeč (viz kapitola 5).

Další věcí, která byla velice důležitá v životě Řeků a to především v oblasti výchovy, byl smysl pro omezení. *Peras* měla vycházet z nitra člověka. Toto omezení bylo přední ctností, nazývali ji *sófrsyné* (rozumnost, uměřenost).⁵ Představovala nejvyšší ctnost, jednalo se o ctnost individuální i sociální, chápali ji jako poměr k sobě, ostatním lidem i bohům. V omezení viděli svobodu, je to obojí zároveň. Protože člověk, který má *sófrsyné*, je schopen ovládat své žádosti a vášně.

Právě *sófrsyné* byla ctností, jež byla hlavním bodem v řecké výchově. Mladí se měli vychovat tak, aby se v nich zakořenil pocit jednoty s ostatními, nemělo by tam být příliš rušivého individualismu. Každý je přece součástí společnosti. A společnost musí fungovat nerozděleně, pohybuje se jako celek. Tato vlastnost je v řecké společnosti nejvíce důležitá pro politické myšlení. Zobrazuje pro ně možnost, kdy se dochází k jistému výsledku v politice a také je brána jako podmínka pro zachování společnosti.

Na banketech se nejenom závodilo a cvičilo, ale co se týče samotného *symposia*, po popití vína a snědení jídla se tam také diskutovalo. *Symposion* byl místem, kde se v okamžicích diskuzí dostávalo do popředí také řečnictví. S řečnictvím je spojena jedna základní vlastnost – a sice to, že umí člověka přivést k zákonům. Musíme si uvědomit, že na *symposiu* se vedly debaty většinou v duchu politickém, a že všechny podléhali řeckému „systému“ výchovy a také se na ně tak nahlíželo. Proto se domnívám, že kapitola řečnictví má místo i zde v této práci, třebaže by si zasloužila daleko rozsáhlejší rozbor. Řečnictví patřilo do oblasti umění. Platón mu dává tu funkci, v níž řečnictví člověka nepřemlouvá, ale

⁴ tamtéž – s. 10.

⁵ tamtéž – Novotný překládá toto slovo jako „zdravá mysl“, s. 49.

přesvědčuje. Adresátem takového řečnění neměl být náš rozum, ale cit.⁶ Básnictví tehdy mělo nabádat člověka, aby poslouchal zákony. Již jsem se zmínila o tom, že výchovu Řekové zaměřovali tak, aby nikdo podezřele nevyčníval, aby se předešlo problémům a rozporům. Umění bylo jednou z věcí, která stmelovala společnost, ukazovala ji jako jednolitý celek. Vše ve výchově bylo propojeno dohromady a vedlo k jednotnému závěru: vychovat *občana*. Proto bylo básnictví i tendenční. Novotný dokonce ve své knize uvádí, že „*pojem ‚zákon‘ ve smyslu občanském byl řeckému básníku stejně velebný jako pojmy ‚bůh‘ a ‚osud‘; byl to pojem náboženské víry*“.⁷

Náboženství zde zmíním proto, že se budeme bavit o řecké pospolitosti, do které samozřejmě bankety včetně *symposia* a dalších institucí spadají. Je třeba pojmut řeckou kulturu jako celek, který byl homogenní a poměrně stálý, třebaže se zde (znovu připomínám) bavíme o Řecku celém, které čítá několik národů, jazyků i různá území. S náboženstvím se tedy nevyhnutelně několikrát setkáme.

Náboženství mělo dvě základní složky: kult a víru. Zvláštností je, že zatímco řeckou prózu i poezii protkávají příběhy z mýtů, v náboženství se s nimi nesetkáváme. Náboženství ukazovalo propojenost generací, také i tolik usilovanou jednotu. Kult, který vychází z víry, není o přímém vztahu člověka k bohu, ale spojuje jednotlivce dohromady, je tedy jedním z pojítek společnosti.⁸ V řeckém státním náboženství se předávaly informace z generace na generaci. Tak nepřekvapí, že slova „*nomizein theús*“ není přesně „věřit v bohy“, ale spíše něco, co ukazuje na zachování zákonů.⁹ Proto bylo náboženství věcí, kterou výchova pěstovala. Vedla ke správnému chování občanů.

Jedním z rysů řeckého náboženství byl zažitý polyteismus. Každá obec měla své vlastní božstvo, svůj panteon, kdy všichni bozi byli vzýváni najednou¹⁰. Tím, že různé obce měly různé bohy, docházelo mnohdy k synkretismu. I přes to bychom v antickém náboženství nenašli nauky, dogmata. Nebylo to náboženství zjevné – až na výjimky, které tvořily sekty. Státní náboženství se zaměřovalo na oficiální kult. Nešlo o vztah jednotlivce k bohům¹¹. Tak

⁶ tamtéž – s. 61.

⁷ tamtéž – s. 61.

⁸ tamtéž – to je také věc, která byla odlišná od křesťanství. V Řecku nešlo o lásku k bohu, v té době pojem „láska k bohu“ ani nebyl znám, pouze strach z bohů. Novotný dále popisuje, že křesťanství umožnilo zaměřit se na jednotlivce, na jeho touhu po posmrtném životě, s. 62.

⁹ tamtéž – s. 62.

¹⁰ L. Vidman: *Od Olympu k Panteonu*, Vyšehrad, Praha, 1977, s. 9. – postupem času se i v Řecku objevil *henoteismus*, což je zdůrazňování moci jednoho, nikoliv však jediného boha.

¹¹ tamtéž – s. 33.

ti, kteří se pokusili tento zvyk překonat, vybočovali z řady a oddělovali se od ostatních. Podobný vztah můžeme nalézt i u výchovných programů, do něhož patří i *symposion*. Mladí muži byli cvičeni ve vztahu k polis a tím se učili i oni sami. Ale neznamenalo to, že pokrok, který učinili, patřil jenom jim. Sami dobrovolně jej nabídli do služby polis. Pokud by někdo chtěl změnit tento „systém“, byl pokládán za podivína a ne v pozitivním smyslu.

Nyní se přesuneme k dalšímu aspektu řecké kultury. Byla cele postavená nejen na tom, co jsem již zmínila, ale také na pocitu, který jsme již měli možnost zaznamenat, a sice na rovnosti (ten je pro bankety a i *symposion* typický, jak uvidíme). Zároveň se zde setkáváme s všudypřítomným soubojem, se soutěžením. Chybí nám ale přímý náhled na to, co *symposion* skutečně byl. Ještě donedávna se přidával do jedné skupiny s ostatními bankety, a jednotlivé informace o samotném *symposiu* nejsou. Proč se zde bavíme o řecké kultuře? Můžeme říci, že se konzumace jídla vždycky děla v duchu kultury, do níž patřila. Vidíme také způsob, jakým bylo jídlo rozdělováno¹² a tak si můžeme utvořit obrázek vztahů ve společnosti, kde by se jídlo dalo použít jako jedno z měřítek, podobně jako lakmusový papír. Společnost může vytvořit kulturu za předpokladu, že má ekonomiku a také ritualizaci.¹³ V ekonomice je důležité, aby vznikal nadprodukt – ten je později použit jako rozdílný prvek mezi kulturami, protože každá z nich ho zpracuje v jiném duchu. Tím je tedy možné, aby se jednotlivé kultury mezi sebou vůbec odlišovaly. Podle Murraye¹⁴ však pro vytvoření společnosti nestačí jenom složka ekonomická. Sami cítíme, že tam jaksi něco chybí. Nejsme pouze tvoření hodnotami, ale také všichni hodnoty vytváříme. Jídlo i proces stolování by se dalo zařadit ne do ekonomické skupiny, ale do ritualizované lidské činnosti.

Jak u Marka Wecowského, tak u Oswyna Murraye se setkáváme se zmínkou o chápání dění *symposia* v dnešní době. Murray zařazuje *symposion* do oblasti „libosti“¹⁵. Libost sama je schopna existovat pouze v sociálním kontextu. Vidíme, že podle této teorie způsoby konzumace jídla a pití mohou ukazovat společnost jako v zrcadle. Spolustolování bylo protkáno vztahy a ty v dnešní době příliš viditelné nejsou. Je sice pravda, že i dnes jsou takovéto vazby jistě důležité, jen nejsou chápány jako centra, kolem kterých se vše dělo, jako tomu bylo v 5. stol. př. n. l. u *symposií*. První práce, která se může zařadit do těch, které se

¹² O. Murray: *Symptotic History*, (in) O. Murray (ed.): *Symptotica: a Symposium on the Symposium*, Oxford: Clarendon Press, 1990. Murray užívá slovo *distribute*, což se dá překládat jednak jako „rozdělit“, jednak jako „rozdávat“ – (s. 3) Osobně se domnívám, že v této práci je vhodnější překlad „rozdělit“, protože nešlo přímo o samotné rozdělování nebo jeho způsob, ale spíše o množství jídla (fakt, o kterém Murray ve své knize také píše).

¹³ tamtéž – s. 4.

¹⁴ tamtéž – s. 4.

¹⁵ tamtéž – v originále použito slovo *pleasure*, s. 5.

symposiem vědecky zabývají, je dílo Richarda Reitzenschteina *Epigramm und Skolion*.¹⁶ V tomto díle se snaží R. Reitzenschtein ukázat na prvky v řecké poezii, která byla přednášena na *symposiích*. V posledních letech proběhla řada studií, zaměřujících se právě na poezii a její funkci na *symposiu*. Díky tomu dnes můžeme odhadnout s určitou přesností vnitřní stavbu *symposia*.

Veškerá literatura o *symposiích* vychází z archeologických nálezů. Většinou se jedná o literární prameny nebo vázy. Hrnčířství nám zanechalo spoustu důležitých odkazů. Díky tomu, že umělec znázornil činnost na takovém banketu, pomáhá nám porozumět významu samotné události.

Abychom mohli o *symposiu* dále mluvit, musíme získat něco, co nám pomůže oddělit ho od ostatních banketů a stolování. Bude třeba rozlišit, byť jen pro účel v této práci, kam bychom mohli *symposion* zařadit – a tedy i jeho roli ve výchově. *Symposion* sám byl s náboženstvím a vírou spojený, zároveň s politikou a samozřejmě tolikrát zmiňovanou kulturou¹⁷. Při zkoumání *symposia* nám totiž vyplývá, že ho nemůžeme separovat ani od jedné z těchto kategorií. Murray také zpochybňuje to, co dnešní autoři často dělají: snaží se rozlišit řecké skupiny a asociace do soukromé nebo veřejné oblasti. Oproti tomu, Mark Griffith toto rozdělení záměrně užívá, aby ke konci došel k závěru, že jakékoliv striktní rozlišení není možné. Jak a proč uvidíme v příští kapitole, ve které se budeme zabývat právě samotným tříděním (je-li vůbec možné) skupin, které byly rozesety po celém Řecku a snažit se je nějakým způsobem rozlišit.

Dalšími skupinami a samotným (možným) tříděním institucí soukromých i veřejných se budeme tedy zabývat v další kapitole.

2. Řecké výchovné skupiny a *symposion*

Ve druhé kapitole se pokusím o zařazení *symposia* do veřejného nebo soukromého života řeckého člověka žijící v klasické době. V pozdější fázi kapitoly je patrné, že ono rozdělení není vhodné. První část s názvem *Soukromé nebo veřejné?* vychází z Marka Griffitha¹⁸ a

¹⁶ tamtéž – s. 8.

¹⁷ tamtéž – s. 11.

¹⁸ M. Griffith: *Public and Private in Early Greek Education*, (in) Y. L. Too (ed.): *Education in Greek and Roman Antiquity*, Leiden, 2001.

zachová si i stejný postup výkladu. Ve druhé části a třetí části je stejným způsobem použito dílo Marka Wecowského¹⁹.

2. 1. Soukromé nebo veřejné?

Jak jsem již naznačila dříve, v této kapitole se budeme věnovat tomu, jak by se daly třídit instituce v archaickém Řecku. Budeme se tedy nadále zdržovat v 8. – 4. století př. n. l. Je vhodné i připomenutí, že třídění, které se zde budeme snažit konstruovat, nemůžeme brát jako něco definitivního, ověřeného nebo snad potvrzeného, jedná se pouze o rozdělení archeologů a antropologů, kde takovéto systémy mohou usnadnit práci. Několik historiků samozřejmě vypracovalo teorie (kterých se podržíme i my, abychom vůbec byli s to něco posuzovat), ale řazení institucí do pouhých dvou škatulek je velice nepřesné a zavádějící.

V rané řecké společnosti se setkáváme s tím, že neměla centralizovanou moc a postrádala i kněžský „úřad“.²⁰ Společné stolování bylo vnímáno jako rituál, kde byl jeden roven druhému.²¹ Podobné sešlosti bychom mohli rozdělit do čtyř skupin²²: náboženský festival, vojenské společné jídlo²³, veřejné jídlo darované polis jako úctu a symposion pro potěšení (zábavu)²⁴. Děni těchto sešlostí se točilo ve znamení rituálů. Murray zachází ještě dál – pro něho právě rituály společného stolování jsou vodítkem k vysvětlení, jak se řecká kultura dostala za hranice země.²⁵

V Athénách postupem 5. a 4. století vzkvátaly instituce, které dokázaly (nebo měly?²⁶) člověka vychovávat. Nejdůležitější byla nutnost spravovat zemi a to vyžadovalo dobré a spolehlivé občany. Systém, který toto měl zařídit, se postupně teprve ukazoval být systémem; v té době to však byla spíše záležitost tradice. Nespádaly tam pouze Athény, ale i okolí Athén. Kluby a sdružení²⁷ byly rozseté po celém Řecku: *koinóniai*, *orgeones*, a také kluby společného stolování *hetaireai*, *syssítia*. Ty bychom našli v samotném srdci Athén, ale okolo

¹⁹ M. Wecowski: *Towards a definition of a Symposion*, (in) T. Derda, J. Urbanik, M. Wecowski (eds): *Euergeries charin. Studies Presented to Benedetto Bravo and Ewa Wipszycka by Their Disciples*, Warszawa, 2002, p. 337-361.

²⁰ O. Murray: *Symptotic History*, (in) O. Murray (ed.), cit. d., s. 5.

²¹ tamtéž – Murray zde používá slovo *commensality*, s. 5.

²² tamtéž – Murray také zdůrazňuje, že toto rozdělení by ukazovalo skupiny ideální, s. 5.

²³ Čeština nemá vhodný termín pro překlad slova *meal*, proto ho v této práci budu uvádět jako jídlo, i když se jedná spíše o proces společného jedení.

²⁴ tamtéž – v originále použito slovo *pleasure* (6 s.), opět se zde setkáváme s nevhodnými českými ekvivalenty

²⁵ tamtéž – s. 6

²⁶ Otázka je, jestli Řekové vnímali tyto instituce jako „systém“ nebo jestli je chápali spíše jako tradici (viz dále).

²⁷ M. Griffith, cit. d., s. 25 - v originále používá slovo *association*, které se dá přeložit také jako spolek nebo organizace.

vnějších hranic města se vyskytovalo mnoho podobných, které nelze zařadit ani do soukromých, ani do veřejných. Protože se bavíme o řecké kultuře, patří tam, jak jsem již zmínila, i kluby a sdružení celého Řecka. Abychom mohli pochopit plnost významu, co s sebou tyto instituce přinášely, museli bychom prozkoumat každou řeckou komunitu. Na to bohužel naše poznatky nestačí. Nemáme tolik informací. Proto se budeme v našem přehledu držet těch, o nichž již něco víme, Athén a Sparty. Abychom dospěli k poznatku, kam případně *symposion* zařadit, vrátíme se do období kolem 8. století př. n. l.

V každé řecké komunitě²⁸ se nacházely určité oblasti, v nichž mohli být muži a ženy činní. Jednou z nich je i oblast „volného času“²⁹, kde bychom našli atletiku, erotiku nebo lov či společné stolování.³⁰ Členství v nich náleželo člověku ve většině případů okamžitě po narození, protože se mohlo jednat o rod, zeměpisnou polohu, povolání nebo vojenskou třídu. Mnohé si však stanovily přísnější kritéria přijetí, navíc často bylo omezení i v možnostech postupu na „vyšší příčky“ pomyslného žebříku v dané instituci. V každé z nich byla přímá cesta, kterou řídila pravidla daná pro každou instituci zvlášť. Tak nacházíme rozličné požadavky včetně tříbení různých dovedností.

Valná většina z nich, jak jsem již zmínila, se orientovaly na výchovu mladých. Některé z nich mohly být povinné, jiné dobrovolné. Existovaly však i takové, které se bez potíží nedají zařadit ani do jedné skupiny.³¹ Setkáváme se skutečně s širokou škálou sdružení: některé ochotně otevíraly všem, i cizincům, jiné byly zase zapovězené pro určité osoby nebo dokonce celé rodiny. Ani s bohatstvím to nebylo vždy stejné. Mnohdy peníze nezaručily, že byl dotýčný mezi stávající členy kroužku vůbec přijat, jindy se přijímali lidé pouze na základě majetku.³² Také víme, že ne vždy se jednalo o soukromou záležitost, zařazení do některé z institucí mohla požadovat samotná polis. Co se tedy týče „systému“ výchovy v archaické a klasické době, nedá se přímo rozlišit, do které sféry soukromé-veřejné by spadal; jisté je, že byl veřejností podporován, čili by se dal označit za veřejnou činnost, stejně, jako podporoval samotného jedince³³.

²⁸ tamtéž – s. 26, pozn. pod čarou č. 7 – Griffith vysvětluje, proč zde nepoužívá slovo *polis*. *Polis* byla politická komunita, zatímco v Řecku se nacházela spousta skupin, které do této oblasti nespádaly (např. *ethnos*).

²⁹ Volný čas (řec. *scholé*) představoval pro Řeky dobu, kdy se mohl věnovat sobě a obci. Není to přímo dnešní „volný čas“, kdy si např. děti smí po příchodu domů ze školy dělat, co chtějí. *Scholé* byla spíše volnost samostatného rozvíjení pro sebe a obec. (F. Novotný, cit. d., s. 48)

³⁰ M. Griffith, cit. d., s. 26.

³¹ tamtéž – s. 36.

³² tamtéž – s. 39.

³³ tamtéž – s. 39.

Rozdělení, jaké jsem nastínila před chvílkou, by se dalo označit, jakým způsobem probíhalo samotné stolování. Ještě se k uvedenému schématu vrátíme později (pomůže to v dalším výkladu). Pro získání lepšího přehledu v následujících řádcích bude lepší si nyní vytvořit jiné přihrádky, které zaplníme podle toho, jaký výchovný význam v řecké kultuře tato sdružení a instituce měly. Griffith rozděluje ona sdružení následovně³⁴: kultovní sbory, vojenské jídelny (sem patří *syssítia* spolu s *efébií* a *krypteíou*), kluby, v nichž se pilo (zde je *symposion* a *hetaireia*) a konečně kultovní sdružení (*thiasos* a *orgeonés*). Každá z nich byla zaměřena jiným směrem a všechny dohromady poté tvořily jakýsi výchovný „systém“. I když je pravda, že šlo o výchovné asociace, většina z nich byla velmi selektivní (především *symposion* a *hetaireai*).

V této fázi se zkusíme více zaměřit na skupiny kolem *syssítií* a *symposia*. Náš pohled začneme zkoumáním *syssítií*, protože, jak uvidíme, obě dvě sdružení spolu souvisejí a nedají se tedy zcela od sebe oddělit. Jak se dalo dosáhnout členství v těchto institucích? Po dosažení puberty chlapci přestali trávit svůj čas s matkami (to platilo i o jedení). Poté se podle zámožnosti rozhodlo, zda bude dále sdílet čas stolování se svým otcem nebo byl přizván do sdružení, kde by s nimi stoloval pravidelně. Podíváme se nyní blížeji na Spartu, protože tam vidíme úzké propojení mezi společnými aktivitami a závazky vůči polis. Zároveň ale musíme dodat, že tak, jako ve Spartě, se praktikovaly tyto výchovné systémy docela podobně po celém Řecku.³⁵ Na *syssítia* se dotýčný obvykle mohl dostat tak, že dosáhl statutu *paidiskoi* (věk 12, 13). V tomto věku se mu mohl začít dvořit muž z vyšší věkové kategorie (18-30 let). Často takové dvoření mohlo vést až k přijetí na stejný *syssítion*, ale chlapec nemohl být plně přijat, dokud nedosáhl 20 let.³⁶ I ve Spartě bychom našli *syssítia*, která byla selektivní³⁷. Jedinec, který si přál být členem určitého *syssítionu*, držel v rukách kousek chleba, který jeden po druhém brali stávající členové a házeli jej do misky³⁸. Pokud se tvar chleba zachoval, znamenalo to, že členové souhlasí s přijetím. Pokud se ale změnil, dotýčný nebyl přijat. Na to, aby byl odmítnut, stačil jediný kousek chleba³⁹. Ve Spartě bylo členství na *syssítiích* doživotní, pokud člověk nepřestal platit „daň“, nebo spíše „příspěvek“⁴⁰. Také končilo, jakmile byl dotýčný zbaven cti. *Syssítia* se skládala z 12-20 členů a každý z nich měl tedy 20

³⁴ tamtéž – s. 41.

³⁵ tamtéž – jednalo se o skupiny složené z věkově stejně starých dospívajících chlapců, s. 36.

³⁶ tamtéž – s. 50.

³⁷ viz 1 v seznamu literatury – s. 1, obvykle šlo o sdružení mimo město, které si tedy mohlo dovolit určovat, jak elitní skupina bude.

³⁸ tamtéž – s. 1.

³⁹ tamtéž – s. 1.

⁴⁰ tamtéž - archeologové se domnívají, že se jednalo o příspěvky ve formě jídla nebo pití, s. 1.

a více roků.⁴¹ Obyčejně se muži scházeli v tzv. „mužských stanech“, *syskeniich*. Tam trávili čas pitím a debatami a také dvořením. Do *sysítii* však patřily i venkovní aktivity, muži nebyli pouze zavření uvnitř, ale jejich volný čas se skládal také z lovu a hlavně vojenského cvičení. Chlapci, kteří byli mladší, *pais* a *paidiskoi*, se mohli také účastnit. Nebylo jim dovoleno se nějak projevat, mohli pouze poslouchat. I v Athénách bylo stolování hromadné. Stejně jako ve Spartě i zde hrálo ústřední roli ve společnosti. Právě na společných večerech a pitkách se pravděpodobně získávalo jakési vyšší vzdělání.⁴² Dohromady rodina, přátelé a lidé ze symposií tvořili jedincovu plochu známých, a to v každodenním i politickém směru. Tato výchova byla tedy zaměřena sice na jedincovo dobro, ale ve výsledku z něj těžila celá komunita, protože každý jednatel reprezentoval celou polis. Tak by se dalo říci, že se sice *sysítia* daly počítat mezi soukromé instituce ve směru jednak cvičení jedince, jednak možnost ostatních podobných institucí, které mohly být soukromě organizovány; na druhou stranu však měly přímý dopad na veřejnost, a to ze *sysítii* činí ne přímo privátní, ani ne zcela veřejnou činnost.

Budeme-li mluvit o skupinách ohledně *symposií* a *sysítii* obecně, platí, že členové se na těchto sešlostech střídali v pravidelných turnusech (platilo pravidlo rovnosti) ve zpěvu, promluvách a dalších činnostech. Od dalšího zkoumání nás zarazí zjevný problém: jak odlišit *symposion* od jiných, podobných skupin, které měly obdobný řád nebo zvyky? Pokusíme se nyní nahlédnout, čím by se dal *symposion* rozlišit.

2. 2. Vnitřní struktura *symposionu*

Zkusíme začít sestavou jakéhosi vnitřního řádu (pokud nějaký byl – a jestli ho tak Řekové vůbec vnímali je ovšem otázka). Do této oblasti bychom mohli zařadit určitou obezřetnost vůči přílišnému pití, cosi jako střídmost. Nebylo zvykem pít přes míru⁴³ a nenarušovat pravidla. Co se týče Platónova díla *Symposion*, výklady tohoto dialogu obvykle stojí na teorii, že popis *symposia* je zde spíše netradiční co se týče míry pití (viz níže). Na konci dialogu můžeme zaznamenat: Sokratés, Aristofanes a Agathon spolu promlouvají. V tomto místě jako by rýsoval *symposion* tak, jak ve svých základech vypadá a svým způsobem celý děj balancuje; předtím se totiž čtenář seznamuje s Alkibiadem, jehož příchod na sešlost

⁴¹ M. Griffith, cit. d., s. 50.

⁴² tamtéž – s. 56, u Griffitha se také dozvídáme, že se muži bavili vleže i v tzv. „mužských stanech“, v *andreionech* (s. 57).

⁴³ M. Wecowski, cit. d., s. 8 - Wecowski také zmiňuje, že se u Xenofónovy verze *symposionu* setkáváme s přísným zákazem přílišného pití, s tzv. „ryzím symposionem“. Takový *symposion* se ukazuje jako ideální.

způsobí disharmonii⁴⁴. Stejně tak i zcela na konci *Symposia*, kdy dovnitř vtrhne další skupina lidí. V obou dvou případech jakoby se Platón snažil zdůraznit, že jak Alkibiades, tak skupina hlučných lidí na konci dialogu, přišla a začala stanovovat vlastní pravidla a nutila spolustolovníky stále více pít na úkor diskuze a zpěvu⁴⁵. Platón píše⁴⁶: „*Po malé chvíli bylo slyšet ze dvora hlas Alkibiada, silně opilého a velice křičícího, jak se táže, kde je Agathón a že chce k Agathónovi. (...) Alkibiades: Tak tedy, mužové. Zdá se, že jste střízliví. To se vám nesmí dovolit, nýbrž musíte pít; tak jsme si to ujednali. A za předsedu pitky volím, dokud vy nebudete dostatečně napiti, sám sebe. (...) ...Eryximachos řekl: Co to, Alkibiade, děláme? Takto ani nic nemluvíme nad číší, ani nic nezpíváme – což budeme pít jen tak jako z žízně?*“ Na konci je tato scéna: „*Tu pak prý Agathón vstával, aby si lehl vedle Sókrata; ale vtom prý náhle přišla veliká společnost veselých hostí ke dveřím, a když je našli otevřeny, an právě někdo vycházel, rovnou se ubírali k nim dovnitř a usazovali se na lehátka, i bylo všechno plno hluku a již se beze všeho řádu přesmoc pilo mnoho vína.*“⁴⁷ „Závěrečný výstup poté můžeme označit jako ustálením mezi pitím a mluvením.“⁴⁸

Scéna v Platónově *Symposiu* nás posunula k dalšímu rysu: kolování pohárů kolem stolu mezi přisedícími (nebo přesněji mezi ležícími). Básníci s tímto tématem často pracovali a to je nejspíše důvod, proč mnozí použili onu činnost jako nepřímé „oddělení“ *symposia* od ostatních sešlostí.⁴⁹ Patřilo to k základům vnitřního řádu této instituce⁵⁰. Budeme-li se zabývat směrem, jakým víno bylo posíláno, povšimneme si ještě další věci: spolu s pohárem vína⁵¹ kolovaly také přípitky. A nejenom přípitky, mezi spolustolujícími mohly být do kruhu posílány také tzv. *skolia*. Jednalo se o písňe pronášené při pití vína a předávaly se tomu, kdo byl na řadě stejně, jako pohár⁵². Jakmile některý ze *symptomai* přestal mluvit, bylo na tom po

⁴⁴ tamtéž – s. 343.

⁴⁵ tamtéž – s. 343.

⁴⁶ Platón: *Symposion*, překlad František Novotný, Oikoymenh, Praha 5, 2000, s. 58.

⁴⁷ tamtéž – s. 70.

⁴⁸ M. Wecowski, cit. d., s. 344.

⁴⁹ tamtéž – s. 345.

⁵⁰ viz 1 v seznamu literatury – co se týče *syssítii* a pití vína, víme, že i Sparťané byli velice opatrní. Člen *syssitionu* ve Spartě dostal víno tehdy, pokud o ně sám požádal. Navíc obdržel poměrně malé množství (pravděpodobně pouze 1/12 pinty). Nejspíše tomu tak bylo proto, aby si válečníci nezvykali na pohodlí, které v bitvě nebudou moci mít.

⁵¹ M. Wecowski, cit. d., s. 6, pozn. pod čarou č. 10 - Nádoba na víno se jmenuje *kylix* – to byla nádoba s uchy, nádoba na pití bez postranních uch se jmenuje *phialai*.

⁵² tamtéž – *Skolion* původně znamenalo nejspíše píseň, která nebyla dána do určitého řádu (viz s. 351, pozn. pod čarou č. 35).

jeho pravici, aby reagoval (otáčení probíhalo pravděpodobně zleva doprava⁵³). Podobné to bylo u promluv na „filosofických“ *symposiích*, kde pití vína *mohly* nahradit dialogy a diskuze.

Řekové pili víno smíchané spolu s vodou (pouze barbari by pili samotné čiré víno)⁵⁴. S tímto v mysli se přeneseme ještě dál. Wecowski zmiňuje ve své práci Kelty a užívá rozdílů mezi jejich bankety a řeckými zvyklostmi k tomu, aby se dopátral, jak by se dal *symposion* nějakým způsobem vymezit. Protože je také jasné, že neexistuje pražádná definice, která by se na *symposion* dala použít, je třeba vzít v úvahu všechny dostupné informace a navzájem je zhodnotit. Zmínila jsem již, že takový první prostředek by mohlo být kolování vína. Další je pokus o porovnání chování členů sešlostí nebo spíše porovnání zvyků, které se praktikovaly přímo na samotných sešlostech v Řecku a v jiných kulturách. V Řecku bylo zvykem před *symposiem* konat *deipnon*⁵⁵. Na něm se obvykle jedlo maso a poté se muži odebrali na *symposion*, kde pili⁵⁶ a povídali si. Všimněme si, jak striktně dodržovali jejich rozdělení, kde jídlo a pití vždy mělo svůj vyhraněný čas. U Keltů to bylo jiné. Keltové nejenom, že jim nebylo proti mysli pít čisté víno, ale také ho pili během jídla samotného, nedělali žádné rozdíly. Ještě v jedné věci se lišili: u jejich stolu víno nekolovalo zleva na pravou stranu, ale i zprava doleva.⁵⁷ Někoho by mohlo zarazit, proč je třeba věnovat tolik pozornosti směru, v jakém bylo víno posíláno. Proč se tím tady tedy zabýváme? Důvod je ten, že se nejednalo pouze o pití, ale i o další činnosti, které provázely *symposion* - všechny byly prováděny v tomtéž duchu. Již nyní je patrné, že spíše než samotný směr kolování vína, promluva, zábavy atd. byl důležitější princip – a ten zde představovalo právě ono otáčení z levé strany do pravé⁵⁸. Protože se víno točilo zleva na dotyčného, který seděl po pravé straně, byl tento vyzván, aby odpověděl na to, co načal ten před ním. Tak nikdo nebyl „ušetřen“, každý se účastnil – byla to forma výzev a zkoušek.

Pojďme se nyní podívat blíže na samotný základ *symposia*. Alcaeus a Sapphó, básníci, jejichž verše se *symposií* dotýkají, popisují skupinu *syn*, a přiřazují k nim i slovo *symposion*. Obojí mělo vyjadřovat pospolitost skupiny a rovnost jejích členů. Přátelé na *symposiu* seděli v kruhu, kde byla rozestavěna sedátka tak, aby každý měl do středu místnosti (kde se nacházel

⁵³ tamtéž – Wecowski se též zmiňuje o dalších předmětech, které si přítomní *symposií* podávali mezi sebou: lyru nebo větvičku myrty, s. 346.

⁵⁴ tamtéž – s. 347.

⁵⁵ večeře (pozn. autora)

⁵⁶ *symptotai* na hostinách víno pili (viz výše), Platón však v tomto svém dialogu představuje spíše takový *symposion*, na němž hlavní slovo měly diskuze, a pití nebylo mnoho.

⁵⁷ tamtéž – s. 345.

⁵⁸ tamtéž – V řecké ideologii měl *symposion* uprostřed velikou nádobu, v níž bylo víno, aby k ní měl každý přístup. Víme také, že se na *symposiích* nacházeli také mladíci, kteří rozlévali víno (viz dále), s. 345.

krater) stejně daleko. *Symposion* nebyla instituce, která by rozlišovala hierarchii⁵⁹. I v řeckém politickém schématu se setkáváme s pokusem udržet pocit rovnosti mezi obyvateli – moc měla být centralizována do středu města. K samotnému rozmístění sedadel, jídla a propriet na *symposiích* se dostaneme v další kapitole.

Na *symposiích* docházelo k neustálému napětí mezi agonistickým duchem a rovnostářským principem⁶⁰. Přítomní byli konstantně kdesi na cestě mezi řádným a špatným chováním. Vždy měli možnost být svedeni pýchou. I to nám může sloužit jako nástroj k posouzení samotného *symposia* a pomůže nám ho rozlišit od ostatních institucí tak, jak jej použil i Wecowski. Wecowski tvrdí, že Spartané na nich postrádali právě onu rovnost v podání posílání poháru dokola⁶¹. Pití bylo kontrolováno – viz výše, pozn. pod čarou 31 - (protože šlo především o vojenský výcvik). Souhlasím s tím, že ve Spartě byla konzumace vína kontrolována, protože jejich „systém“ by se dal označit jako totalitární a jakákoliv změna nebo odchylka mohla vést k individualizaci, což bylo nežádoucí. To, co zde celou dobu uvádím, vychází z nálezů archeologů (vázy, hrnčířství), poezie, zkoumání politického systému a občanského uskupení – jinými slovy, nemáme záznamy, které bychom potřebovali pro přesné a jisté zmapování. Existují pouze útržky. Z nich se teprve snaží historici složit jakýsi ucelený přehled. Je také pravda, že kolování vína sice na rovnost ukazuje, ale to, že se tomu tak u Spartanů nedělo, ještě neznamená, že se jako rovnocenní nechovali. Spartský vojenský výcvik byl a je známý především právě kvůli své téměř dokonalé souhře a sjednocenosti.

Teorie, kterou nám představuje Wecowski, ukazuje právě na rovnost (příčemž podávání vína z levé strany do pravé na to poukazuje) a tendence být neustále v napětí symbolizuje *symposion* a odlišuje ho od ostatních banquetů a sešlostí. *Symposion*, jak jej známe, se objevuje již před koncem 8. století. Doba, kdy se začíná objevovat ono známé ležení na lehátkách (po sezení) se dá zmapovat do konce 7. století.

2. 3. *Symposion* nebo obětní hostiny? Obojí.

Ještě jeden aspekt nám chybí, abychom lépe určili, zda je *symposion* veřejná nebo soukromá instituce. Náboženství jsem zmínila v první kapitole a nyní se k němu na chvíli

⁵⁹ tamtéž – Jakmile Řekové seděli v kruhu, byli si navzájem automaticky rovni, s. 348.

⁶⁰ tamtéž – s. 352.

⁶¹ tamtéž – Wecowski uvádí jako příklad Kritiase, s. 353.

vrátím. U Murraye⁶² můžeme vidět rozlišení (on to ve skutečnosti nerozděluje, dokazuje také proč) mezi obětními a sympotickými hostinami. Už jsem porovnávala Kelty a jejich způsob stolování se starořeckým *symposiem*. To byla jiná kultura. Ohledně *syssítii* jsem se také zmínila, čím by se dala od *symposia* odlišit (k tomuto problému se v dalších kapitolách dostanu blíže). Někoho by mohlo na tomto místě napadnout, jak se to má s náboženstvím a obětními obřady vůči ostatním „sešlostem“. Obětní hostiny mají pro Řeky svůj vlastní význam a tedy je nelze hodit do jedné vody spolu s ostatními bankety. Murray ukázal, že to možné je. Zkoumá *symposion* ohledně stavby stolování a jedení, než přímo jeho výchovný aspekt – jde o historický průzkum.

Jak by se tedy dalo mezi těmito dvěma najít, co je odlišuje a co spojuje?

Při obětování se zabilo zvíře, jeho maso se rozdělilo a poté snědlo. Řekové většinou obětovali domestikovaná zvířata, nezabíjeli pro tyto účely divokou zvěř⁶³. Rozdělení masa se provádělo na stejné porce, tudíž z toho se dá usoudit, proč chtěl Murray spojit obojí dohromady – jednalo se o stejný příděl, který značil rovnost mezi všemi účastněnými⁶⁴. Zároveň toto obětování stmelovalo členy hostiny s bohem, protože „spolu hodovali“. Neobětovalo se však jenom maso. Časté byly i úlitby jinými potravinami, např. mlékem nebo medem. Med měl vůbec zvláštní postavení v řeckém jídelníčku a mytologii. Do země, nevelké jámy, se lily většinou prvotiny, které vydala sama země (např. zmiňované mléko). U L. Vidmena se můžeme dočíst: „*Proto se úlitbou vzdával hold bohům i před počátkem symposia, doslova společného pití.*“⁶⁵ Šlo o to, že obětováním potraviny, která byla vzácná (patřila tam i voda), se posvětily ty ostatní potraviny. Takovýto obřad se podle Vidmena konal nejen před obětováním, ale i před každým *symposiem*.⁶⁶ Tím se *symposion* řadí svým způsobem také do skupiny „obřadních sešlostí“. Spolu s obětováním ale sdílel *symposion* ještě další prvky (např. molitbu, která musela být pronášena při samotné úlitbě). Murray poukazuje na to, že až do nedávna se obě části zkoumaly každá zvlášť, jenomže to že je chyba, protože obojí tvoří celek, který nejde rozpoznat samotným prozkoumáním jednotlivých částí. Ne, pokud se s nimi bude zacházet tak, jako by ta druhá neexistovala. Tím

⁶² P. Schmitt-Pantel: *Sacrificial meal and symposion: Two models of civic institutions in the archaic city?* (in) O. Murray (ed.): *Sympotica: a Symposium on the Symposium*, Oxford: Clarendon Press, 1990, s. 14.

⁶³ L. Vidman, cit. d., s. 127.

⁶⁴ P. Schmitt-Pantel: *Sacrificial meal and symposion: Two models of civic institutions in the archaic city?* (in) O. Murray (ed.), cit. d., s. 15 – a tedy i rovnost mezi všemi občany vůbec. Nešlo pouze o jeden akt nebo jedno místo a čas, náboženský rituál byl pro celou zemi, proto měl důsledek pro každého.

⁶⁵ L. Vidman, cit. d., s. 134.

⁶⁶ tamtéž – s. 134.

by nám celek unikal a nemohli bychom se k základní struktuře nikdy dostat⁶⁷. Tak je Murray přesvědčen, že všechny typy banquetů, které se odehrávaly ve starořeckém světě, měly svoje místo v každodenním životě, ale žádný z nich nebyl hlavní, ten nejdůležitější.

3. Místo a důležité propriety

Jak název napovídá, tato kapitola je věnována místu, na němž se *symposia* děly a v neposlední řadě také důležitým věcem (např. *kline*, viz níže), které byly nedílnou součástí těchto hostin.

3. 1. „Umístění“ *symposionu*

V tomto okamžiku se budeme ve stručnosti zabývat praktickými stránkami *symposií*: místy, kde se konala, nábytkem a věcmi, které se při *symposiích* používaly. Pokud člověk chce pořádat nějakou hostinu, napadne ho mezi prvními věcmi jistě místo konání. S určitostí zde tedy narazíme na otázku typu: měl *symposion* skutečně nějaké vyhraněné místo, nebo se mohl konat kdekoliv? Co má společného ono *syn* s místností, v níž se sešlosti konají?

„*Syn*“, jak jsem již poukázala v předchozí kapitole, ukazuje na soudružnost všech účinkujících. Všichni se účastní za rovných pravidel platících pro každého. Proto předpona *syn-* ukazuje jednak na lidi, jednak na společné aktivity a formy zábavy⁶⁸. Budeme tedy hledat místo, kde se budou moci všichni účastníci bavit, přednášet a provádět ony aktivity (vycházet budu z díla B. Berquist *A functional aspect of greek dining rooms*⁶⁹. Berquist navrhuje čtvercovou místnost, o délce 6,5m, do které se vejdu tři lehátka a jedno podél stěny. Ono známé ležení na lehátkách se neobjevilo dříve než v druhé polovině 7. století př. n. l.⁷⁰ Znamená to, že sešlosti tohoto typu se musely dít v domech archaického Řecka. Soukromé jídelny (teď nemluvím o čtvercových), pokud jsou větší než pro sedm lehátek⁷¹ (což byl

⁶⁷P. Schmitt-Pantel: *Sacrificial meal and symposion: Two models of civic institutions in the archaic city?* (in) O. Murray (ed.), cit. d., s. 15 – V tomto bodě také Murray ukazuje na to, že náznaky pro selektivnost se objevovaly vždycky. Podle posledních studií se tvrdí, že co se týče jedení společně, existovalo vždycky několik forem, ale hlavní byla pouze jedna na úkor těch dalších. Jakmile jedna z nich získala hlavní pozici, ta před ní ho okamžitě ztratila. To by znamenalo znovu tříbení a řazení do škatulek – systém, který se i Murray snažil ostatním historikům vytknout.

⁶⁸ M. Wecowski, cit. d., s. 348.

⁶⁹ B. Berquist: *Symptotic space: A Funktional Aspect of Greek Dining Rooms*, (in) O. Murray (ed.): *Symptotica: a Symposium on the Symposion*, Oxford: Clarendon Press, 1990.

⁷⁰ tamtéž – s. 43, poznámka pod čarou č. 7.

⁷¹ tamtéž – tj. mající délku vnitřní stěny 4,5m a čtvercový tvar

standard), na kratší straně často nepřesahují délku tří lehátek. Ale místností, které odpovídají tomuto tvaru kratší stěny a velikosti, je mnoho a liší se i datem původu. Bergquist zjistila, že často jsou tyto místnosti daleko větší, vešlo by se do nich 7 – 19 lehátek. Problém spočívá v tom, že místnost takto poskytovala dost prostoru. Ale pokud nebyla čtvercová, jak zde nyní uvádím, jak by se mohlo docílit nějakého rovnoměrného užšího kontaktu mezi spolusedícími, při takové velikosti místnosti?

Při prozkoumávání dvou místností, které mohly sloužit jako místa pro *symposia*, se pokusila Bergquist najít odpověď. Jednalo se o místnosti, kde vchod byl situován do středu delší stěny. Uprostřed obou polovin celé místnosti byly dva krby. Tak by se zdálo, že místnost byla v době konání sešlostí rozdělena na poloviny, nebyla zabrána celá⁷². To také naznačuje, že se sešlosti, pokud byly obě dvě poloviny zabrané, mohly dít každá zvlášť, třebaže dohromady tvořily jednu celou skupinu, která sdílela proslovy a zábavu⁷³. Do takové místnosti se vešlo přibližně 7 – 9 lehátek. Mezi nimi by bylo místo na tři lehátka oběma směry - což zaručovalo příjemnou atmosféru pro členy skupiny, aby mezi sebou mohli pohodlně mluvit a bavit se⁷⁴. Každá ze skupin měla rozdělení v místě dveří. Také je třeba zmínit, že lehátka byla umístěna kolem sebe tak, aby roh tvořil pravý úhel.

Co se týče nábytku, budeme se opírat o jeden z nejdůležitějších předmětů – a tím bylo na *symposiu kline*, lehátko. Nemůžeme s jistotou říci, zda tato lehátka byla vyráběna specificky pro tento účel, a pokud ano, od jaké doby. Problematický se zdá i počátek samotného ležení na *symposiích*. Netušíme, odkud Řekové vzali tento zvyk, ani přesnou dobu (o dataci je jisté jenom to, že počátek pravděpodobně leží kdesi v 7. století př. n. l.)⁷⁵. Poprvé se setkáváme s *kline* v 8. století př. n. l., v umění (je znázorněno jako lehátko, na němž je vystavené mrtvé tělo nesené pravděpodobně na pohřeb)⁷⁶. Boardman si myslí, že nešlo o obyčejnou postel či místo, kde lidé spali. Dalo by se sice domnívat, že lidé za normálních okolností zemřou v posteli, ale Řekové by pro místo pro spaní použili raději nějaké lavičky nebo dokonce zemi, jelikož by to nezabralo tolik místa. Domy v archaickém Řecku vypadaly chudě, nebylo tam nic přebytečného a ložnice by se tehdy za takovou zbytečnou místnost dala považovat⁷⁷. Je možné, že lehátka nebyla ještě používána v době geometrického umění⁷⁸,

⁷² tamtéž – K rozdělení místnosti mohly posloužit pověšené tkaniny (s. 45, pozn. pod čarou č. 28).

⁷³ tamtéž – s. 46, pozn. pod čarou č. 29.

⁷⁴ tamtéž – s. 46.

⁷⁵ J. Boardman: *Symposion furniture*, (in) O. Murray (ed.): *Symptotica: a Symposium on the Symposium*, Oxford: Clarendon Press, 1990, s. 122.

⁷⁶ tamtéž – s. 122.

⁷⁷ tamtéž – s. 122.

protože se nenašly žádné hmotné památky, na nichž by to bylo znázorněno. I u Homéra ti, co jedí a pijí, sedí, a platí to i o bozích (Boardman zdůrazňuje, že pouze ti, kteří byli bohové pouze napůl, např. Dionýsos nebo Hermes, byli znázorněni při ležení⁷⁹ (pohár s tímto výjevem pochází z 6. stol.).

První, kdo použil slovo *kline*, byl Aleman. Užívá ho pro popis lehátka, které nebylo určeno k spaní, ale k místu pro člena hostiny⁸⁰. Zmiňuje také číslo sedm, což by odpovídalo sedmi standardním lehátkům z užívané v *andronech*. Podobná lehátka objevili na Blízkém východě, kde se používala pro nemocné, spalo se na nich a měla většinou vysoké nohy⁸¹.

Na *symposiích* se obvykle nacházeli hosté, nejen rodinní příslušníci. Počet a i postavení osoby bylo možné rozpoznat pomocí holí, které se obvykle nosily na vycházky ven, a také podle bot, které se často řadily pod *kline* nebo u zdi⁸². Zajímavost, která by mohla člověka upoutat, je přítomnost psů na některých výjevech. Zdá se, že i zvířata mohla být na *symposiích* přítomna⁸³. Další zajímavostí může být výjev, který Boardman popisuje dále: vidíme skupinu (podle výrazu) opilých mladých lidí, kteří s sebou mají víno a doprovázejí je chlapci a dívky s píšťalkami. Zdálo by se, že jdou na nějakou zábavu, třebaže očividně z nějaké právě odchází. Členové *symposií* tedy mohli po skončení jedné sešlosti odejít a účastnit se aktivně další – často se přemísťovali. Tak nezvaní hosté na *symposiích* byli tvořeni většinou z této vrstvy⁸⁴. Otázce, jak se mohli muži dostavit na *symposion*, se budu věnovat v 5. kapitole.

Ještě jedna věc nás zdrží u *kline*. Je to cosi, na co poukázal Boardman. Na vázách se neobjevují pouze živí hodující, ale *kline* bylo použito i jako posmrtné lehátko. Tak se setkáváme s výjevem, kde: „(...) *you feast on your kline, you die on your kline, and you are buried on a kline, your heroic status is indicated by being depicted on a lonely symposion in which you receive offerings, while as it were, feasting on your own death-bed.*“⁸⁵ Osobně se

⁷⁸ tamtéž – Geometrické umění bylo jedno z období řeckého umění, doba 1050-700 př. n. l.

⁷⁹ tamtéž – s. 124, pozn. pod čarou č. 5.

⁸⁰ tamtéž – V tomto zobrazení se neví přesně, zda šlo o popis spartské sešlosti nebo o soubor vzpomínek, s. 124.

⁸¹ tamtéž - I v Řecku se našly na vázách lehátka s vysokými nohami, vždy šlo ale o lehátko ke stolu, proto bylo potřeba, aby bylo vyšší, s. 125.

⁸² tamtéž – s. 126.

⁸³ tamtéž – Pravděpodobně šlo o psy, kteří patřili některému z hostů, s. 126.

⁸⁴ tamtéž – s. 127.

⁸⁵ tamtéž – „(...) *hoduješ na svém kline, umíráš na svém kline a jsi pohřben na kline, tvé postavení coby hrdiny je vyjádřeno tím, že jsi vyobrazen na osamoceném symposiu, na němž přijímáš obětování, zatímco hoduješ na svém vlastním posmrtném loži*“ (překlad autorky práce), s. 128.

zde nebudu pouštět do takto vzdálených⁸⁶ pozic *symposionu*; uvádím ji v této práci proto, že je dobré si uvědomit, že nemůžeme nalézt jednotnou definici pro *symposion* a považovat onu jedinou za správnou. Vzhledem k Boardmanově názoru, který zastává myšlenku vyvinutí *symposií* z posmrtných hodování, je možné uvažovat i samotný posmrtný banket jako *symposion*. Zde opět vidíme spojitost *symposia* s náboženstvím. Sama se domnívám, že *symposion* byla sešlost organizována živými, kde se mohly pronášet chvalozpěvy i na zemřelé a mytické osobnosti. Mohl z oněch posmrtných zvyků skutečně vyjít, jak zastával Boardman. Ale chápala bych ho v první řadě jako „předchůdce“ *symposia*, jak jej známe v 5. stol., tzn. „klasický“ *symposion* ne jako přímého pokračovatele. Oddělila bych je. Je tam pár drobností, které by mě zarazily. Především by mě překvapil onen *jediný* hodující⁸⁷ na hostině. Co by jeden *symptotai* dělal sám v místě, kam šel proto, aby se tam setkal s ostatními přáteli? Aby s nimi mluvil? Zde se poprvé více setkáváme s otázkou, zda se na *symposiích* více pilo nebo mluvilo. Jaký byl jejich účel? Kdy se ze sešlostí za účelem pití a výchovy stávají místa dialogů? Této věci se pokusíme věnovat v kapitole o *symposiu* a výchově.

K praktickému náhledu na *symposion* a další bankety patří neodmyslitelně pití, alkohol. Zdá se, že víno obecně mohlo být chápáno i jako jakýsi lék nebo možná droga. Samo mělo výmluvný charakter: když muž požil hodně alkoholu, začal obvykle propadat depresi. Po tom následoval strach, bázeň, která se objevila po skončení pití. Pozitivní bylo, že vždy se muž dokázal vzpamatovat z tohoto strachu⁸⁸. Je dokonce možné, že schopnost odolávat tomuto strachu byla jedním z cvičení, které muži prováděli. Pravděpodobně šlo o to, aby muži byli schopni čelit strachu uvnitř sebe a zároveň (snad) aby dokázali nalézt sami svou hranici při přijímání vína⁸⁹.

S vínem souvisí ještě jeden předmět, který můžeme během studování *symposia* potkat. Jedná se o tzv. *krater*, který byl přítomný na všech sešlostech tohoto druhu a naprosto nepostradatelný. Byla to nádoba, do něhož se víno nalévalo. Často se objevuje na vázách, na výjevech vidíme předmět, který má tvar poháru a je obmotaný révou. Také může někoho napadnout otázka, zda se víno míchalo poté, co bylo nalito do *krateru* nebo zda se míchalo až

⁸⁶ tamtéž – Toto je diskutabilní, sám Boardman je toho názoru, že *symposion* ve své podstatě z podobných základů vzešel – nelze ho tedy přímo od „pachu smrti“ oddělit, s. 128.

⁸⁷ tamtéž – I na výjevech s oním posmrtným hodováním může onen zemřelý být doprovázen ženou nebo dívkami s píšťalkami, s. 125.

⁸⁸ M. Tecusan: *Logos Symptoticos: Patterns of the Irrational in Philosophical Drinking: Plato Outside the Symposium*, (in) O. Murray (ed.): *Symptotica: a Symposium on the Symposium*, Oxford: Clarendon Press, 1990, s. 248.

⁸⁹ tamtéž – s. 249.

po nalití do pohárů? Tady není odpověď jednoduchá. *Krater* samotný sloužil jako výchozí bod, od něhož se rozdělovalo víno pro všechny účastníky⁹⁰ banquetu. Byl proto velice důležitým středobodem, od kterého se vše odvíjelo. Ale jak popisuje ve svém článku Francoise Lissarrague⁹¹ může se zdát podivné, jak se všude píše o přítomnosti *míchaného* vína (vína a vody – viz výše). Ukazuje, že vlastně na žádném výjevu, kde máme dochovanou přítomnost *krateru* nemáme žádný důkaz toho, že by v něm bylo víno smícháváno. Je to proto, že na všech výjevech se do *krateru* lilo pouze víno, a ne voda. Neznamená to, že by nebyla pravda o podílu vody ve víně – víno mícháno bylo, patřilo to mezi řecké zvyky. Ale co se týče *krateru* nemůžeme jednoznačně tvrdit, zda byla voda do *krateru* přidána, nebo zda se s vínem míchala až po nalití do pohárů členů hostiny⁹².

Další aspekt ohledně *krateru* je jeho vzdálenost od jednotlivých *kline*. *Krater* byl umístěn přesně do středu mezi ně tak, aby každý měl k němu stejně daleko. Opět zde vidíme vzorec rovnosti, který musel být vždy dodržen.

3. 2. Stručný náhled do ikonografie *symposionu*

V této části se zastavím krátce v tématu ikonografie. Je to část důležitá a kladu ji na toto místo, protože svým způsobem patří do kategorie „zařízení“ nebo „umístění“ *symposia* a to proto, že právě díky ní můžeme číst, co se na banketech dělo nebo co se tam používalo. Jediná otázka, na kterou nám obrazy nedají odpověď, je místo, na němž se *symposion* konal. Nebudeme se jí tedy zde zabývat. Ohledně ikonografie samotné – někteří kladou historikům za vinu, že se příliš drží přímých archeologických důkazů a nehledají konotace, které jsou vidět až pod povrchem. Jinými slovy: zkoumání jasných důkazů nám může hodně přispět v porozumění, jak *symposion* mohl vypadat, ale budu se znovu opakovat, když řeknu, že pro plné pochopení oné sešlosti (a nejen této) je třeba komplexnější náhled. Pro tuto chvíli se však zvolené téma hodí a budu se jím tedy ve stručnosti zabývat.

Prohlédneme-li si výjevy na vázách, poznáme, že se ve větší míře jedná o aktivity, které zahrnovaly celé město, patřily do „denního programu“. Jídlo bylo chápáno jako jedna z nich. Proto můžeme rozpoznat i předměty, které se na *symposiích* a dalších sešlostech používaly. Většinou se tyto složky příliš neměnily. Mohli bychom tam počítat chléb nebo

⁹⁰ pravděpodobně pouze dospělé účastníky

⁹¹ F. Lissarrague: *Around the Krater*, (in) O. Murray (ed.): *Symptica: a Symposium on the Symposium*, Oxford: Clarendon Press, 1990, s. 196.

⁹² tamtéž – s. 201.

nějaký koláč, maso a víno. Zde je na místě připomenutí z první kapitoly. Každý umělec se snažil zobrazit nějaký výjev, ale v době, v níž se pohybujeme, nešlo o originalitu. Všichni následovali určitá pravidla, naslouchali *typu*. Proto nás tedy nemůže překvapit, když na většině váz najdeme podobný výjev nebo stejné prvky. Jídlo se ukazuje být na talířích, kde je pokaždé stejně servírováno⁹³. To samé se děje i se členy sešlostí – všichni jsou prezentováni stejně (pravděpodobně proto, že si měli všichni být rovni). Na vázách z archaické doby vidíme, že snad jen na třetině z nich drží postavy něco v rukách. Mohlo by to znamenat přechod od původního účelu těchto sešlostí k onomu dialogovému, jak jsem naznačila před chvílí, ale takovéto závěry jsou předčasné, když mnohdy je velice těžké rozlišit, co osoby v rukách vůbec drží a jestli něco drží.

Protože se na vázách objevují výjevy, které umělec dobře znal, jsou tam vyobrazeny i jiné společné aktivity vyjma pití a promluv: procesí, kavalerie, souboje. Jsou tam vidět i jiné předměty, které mohou ukazovat i na „výzdobu“ místa, kde se sešlost konala (např. zbraně pověšené na stěně nebo nádoby na pití)⁹⁴. To se může zdát na první pohled jako samozřejmost, ale ve skutečnosti právě tyto maličkosti ukazují mnoho (třeba kdo hostinu konal, dá se to rozpoznat podle výzdoby, jestli je bohatá nebo ne).

Symposion bylo místo, kde se scházeli přátelé, přednášely básně a promluvy; zároveň se můžeme domnívat, že určitá část poezie byla složena přímo pro tento typ sešlosti. Na některých vázách si můžeme prohlédnout polonahé chlapce, kteří nalévají víno. Co se týče pederastie, o které bude řeč v kapitole 5, patřil do ní i výchovný proces dvoření (o tom jsem již psala). Mladí se učili nejen dvoření přijímat, ale také odmítat. Souvisí to s otázkou *homofilie*, o které bude řeč v kapitole *Symposion* a výchova.

4. *Symposion* pod drobnohledem

Čtvrtá kapitola je odlišná, rozvíjí to, co již bylo řečeno, navíc přidává nové, důležité informace, které mohou být často opomíjeny. Jejím hlavním bodem je zkoumání ostatních aspektů *symposia*, které jsem nemohla dříve vypsát z důvodu místa nebo tématu. V této části popisují, proč bylo důležité ovládat na hostinách své vášně, jakou roli měli *akletoi* na průběh zábavy a nakonec je zmíněna i řecká hra *kottabos*.

⁹³ P. Schmitt-Pantel: *Sacrificial meal and symposion: Two models of civic institutions in the archaic city?* (in) O. Murray (ed.), cit. d., s. 16.

⁹⁴ tamtéž – s. 18.

4. 1. *Symposion* jako mikrokosmos

V této části, jak název napovídá, se budeme věnovat všemu, co s naším tématem souvisí, ale z nějakého důvodu nešlo zařadit do jedné z předchozích kapitol. Jakým způsobem bychom mohli říct, že byl *symposion* spojen s demokracií v archaickém Řecku? Jak se na tom podíleli *hetaireia*? *Hetaireia* byla sdružení přátel, kteří sdíleli něco společného (původ, postavení atd.).⁹⁵ Byla to tato skupina, která organizovala *symposia*. Murray je toho názoru, že jak *hetaireia*, tak ostatní sešlosti, kde se pilo nelze definovat pouze na základě nějakých vazeb – musí se tam totiž ještě započítat věk, oblast zájmu jednotlivce, jeho status i bohatství⁹⁶. Ukazuje, že forma *symposia*, jakou můžeme vidět u Xenofana, je forma „čistá“. Členové *symposií* byli bráni ještě v 5. století jako muži, kteří byli opití a škodili ve městě (např. ničili sochy), chodili domů s ženami a vůbec dělali věci, které nebyli zrovna „správné“. A stejně se na ně dívala i celá komunita. Skupina *symposia* byla myslím dobře popsána E. Pellizerem⁹⁷ jako „psychologický mikrokosmos, jehož vnitřní aktivity (rozumí se činnost členů) zapadají do významu festivalu“⁹⁸. Sešlost tohoto typu nebyla ničím náhodným, ve většině případů měla důvod, proč byla organizovaná (např. sportovní závodění). *Symposion* měl v sobě zabudovanou vnitřní strukturu, jakýsi „řád“, pravidla (skoro bychom je mohli nazvat „rituály“). Jedním z nich byla úměrnost v pití. O tom jsem již mluvila. Bylo nutné dodržet, aby člověk setrval v mezích mezi abstinencí a totální opilostí. Během banketu byl zvolen také „král *symposia*“. Jeho povinností bylo právě udržet ostatní v „přijatelném stavu“⁹⁹, už proto, aby se z nich nestali barbaři. Na tomto místě si dovoluji malou zajímavost: ženy sice na *symposiích* přítomny nebyly, ne oficiálně, ale přesto se tam mohly dostat jako hrající na píšťalu. Navíc, což může být překvapivé, Pellizer se zmiňuje i o jakési formě striptýzu, který se mohl na sešlostech také odehrát¹⁰⁰.

Na *symposiích* se, jak vidíme, setkáváme s různým typem vášní. A schopnost je ovládat i cvičit byla součástí sešlosti. Nikoho nepřekvapí, že se tak dělo v zaběhnuté, možná

⁹⁵ T. Hejduk: *Od eróta k filosofii*, Pavel Mervart, 2007, s. 17.

⁹⁶ O. Murray: *The affair of the mysteries: Democracy and the drinking group*, (in) O. Murray (ed.): *Symptotica: a Symposium on the Symposium*, Oxford: Clarendon Press, 1990, s. 149.

⁹⁷ E. Pellizer: *Outlines of a morphology of sympotic entertainment*, (in) O. Murray (ed.): *Symptotica: a Symposium on the Symposium*, Oxford: Clarendon Press, 1990, s. 177.

⁹⁸ tamtéž – s. 177.

⁹⁹ tamtéž – To bylo proto, aby každý měl možnost stejně se vyjádřit, promluvit nebo se účastnit, s. 178.

¹⁰⁰ Žena, která pravděpodobně prováděla tyto akty na *symposiích* (včetně hraní na píšťalu) byla nazývána *hetéra*. Nejednalo se ale jenom o prostitutku. - T. Hejduk, cit. d., s. 71, pozn. pod čarou č. 2: „(...) *Hetéra* se pohybovala někde mezi manželkou a prostitutkou...“

můžu říci rituální podobě. Na *symposiích* se zpívalo, tančilo, hrálo na hudební nástroje, mluvilo. Byli tam přítomni mimové, žongléři, akrobati a komici. Všichni museli ovládat svoje pocity i vášně, byli postaveni před skupinu, před níž museli ukázat, co v nich je – a to všechno za doprovodu pití¹⁰¹. Tak byl každý vystaven zkoušení. Zároveň ale zkoušel především sám sebe – každý měl svou čest a pověst, která se samozřejmě vázala i na členy *symposia*. A pokud on čest neobhájil nebo ztratil, pak nejen před sebou, ale také před těmi, s nimiž ji tak dlouho budoval. Muži na *symposiích* patřili do života každého z účastněných, tvořili spolu s rodinou základní sociální strukturu (viz výše). Proto bylo velice důležité umět se chovat, cvičit se a také sebe prezentovat¹⁰². Tady bych ráda upozornila na jednu věc, která při běžném pohledu může člověku uniknout. Člověk může na *symposiích* zesměšnit sám sebe, ale pouze ve chvíli, kdy se sám snaží zdokonalit. Tak, pokud se někdo snaží řečnit, musí si neustále dávat pozor, protože vždy je kdesi uprostřed, vždy je v napětí mezi dvěma body, kde jeden představuje řeč dobrou a chvályhodnou a druhý řeč hodnou smíchu a hanby. Do té doby, než to ale zkusí, nedostane se řečník ani do jedné z těchto pozic. Samozřejmě se nejedná pouze o tuto formu zábavy, ale o cokoli, co se na *symposiích* dělo. Proto kontrolovat vášně bylo tak důležité.

4. 2. Akletoi na symposiích

Lidé, kteří byli pozvaní na *symposion* a měli za úkol bavit ostatní, obvykle tak činili, protože ovládali nějaké umění, *techné*. Byli ale i tací, kteří dorazili na sešlost bez pozvání: jejich cílem bylo opět pobavit hoduující a třeba se i najíst, třebaže oni sami žádnou *techné* neměli. Těmto se říkalo *akletoi*¹⁰³ a chodili na tyto hostiny především kvůli jídlu, protože oni sami nepracovali. Jejich zábava na sešlostech se obvykle odvíjela hned od začátku. Ne každý člen na *symposiu* nebo na jiných hostinách chtěl, aby tam dotyční byli přítomni, a dost často docházelo k různým rozepřím. Na ty se tehdy nahlíželo také jako na formu zábavy – a právě tuto část nemohl obstarat nikdo jiný, než právě *akletoi*. Ti obvykle obdrželi, co od lidí na sešlosti chtěli, ať už to bylo jídlo nebo cokoli jiného. *Akletoi* měli řekněme dvě fáze, které dodržovali. Tou první bylo jejich chování, při kterém vytanula na povrch nějaká jejich nedokonalost (buď ošklivost nebo slabost nebo něco jiného) a tímto přítomní na banketu dosáhli toho pocitu, že jsou nad nimi a tudíž lepší. To pro ně znamenalo zábavu, která je

¹⁰¹ E. Pellizer: *Outlines of a morphology of sympotic entertainment*, (in) O. Murray (ed.), cit. d., s. 183.

¹⁰² tamtéž – s. 183.

¹⁰³ B. Fehr: *Entertainers at the Symposium: The Akletoi in the Archaic Period*, (in) O. Murray (ed.): *Sympotica: a Symposium on the Symposium*, Oxford: Clarendon Press, 1990, s. 185.

bavila. Druhá fáze byla znázornění, kdy se ukázal *akletos* sám jako nedospělý člověk. Toto obvykle vedlo k tomu, že na dotyčného nebylo použito násilí a byl obdarován tím, co požadoval¹⁰⁴. Mohlo se však stát také to, že samotný *akletos* se zesměšnil nějakým způsobem sám – a to zcela záměrně. Smích totiž udržel komunitu v takovém stavu, ve kterém ho mohla jenom těžko vystrnadit do tmy ven, bavili se při tom, co viděli (když např. dotyčný kulhal). Tím si zajistil to, že tam mohl zůstat¹⁰⁵. Nebylo také výjimkou, že *akletoi* bojovali mezi sebou, pokud se jich na místě sešlo víc.

Akletoi, jak je popisuje Fehr, se vyznačují tím, že oni sami postrádají jakoukoliv známku, která by je mohlo označit jako „*social existence*“¹⁰⁶. Mohou předvádět spoustu činností, vždy ale s tím koncem, že sami sebe shodí a zesměšní. Jak je ale vidět později (a Pellizer to také zdůrazňuje) nedají se nazývat přímo „žebráky“, protože někteří z nich si přece vyvinuli určitou formu prezentace. Nešlo sice o *techné* v nějakém oboru, ale nešlo ani přímo o žebrání jako takové.

Během 7. až 4. století se měnily v Řecku poměry a s tím také rostl nebo se zmenšoval počet *akletoi*. Je jasné, že jakmile byla ekonomika dobrá, lidé se měli lépe, a tudíž bylo i méně těch, kteří měli potřebu chodit od jednoho banquetu k druhému a žádat o jídlo. Kolem 4. století nacházíme spoustu váz, na nichž jsou vidět hodující: jsou bohatí, jedí a leží na *kline*. V té době se také prohlubuje propast mezi chudými a více bohatými a skupina *akletoi* se zvětšuje. Ohledně jejich chování, někoho může napadnout, že vystupování lidí z této vrstvy bylo velmi přirozené, řekněme v mezích „naturalismu“. To mohl být taky rozdíl mezi nimi a ostatními pozvanými hosty na *symposiu*, kteří se museli chovat v normě, ale u *akletoi* se norma překračovala a to bylo dobře a očekávané¹⁰⁷. To znamená, že tito lidé měli místo pro jakousi formu zlepšení. Měli dovoleno uvádět do svého „repertoáru“ novinky. To, jak jsem řekla již na začátku práce, nebylo v řecké kultuře běžné. A i *symposion* samotný se vždy držel pravidel a zvyklostí.

Jak už jsem napsala výše, mladí se sice směli účastnit banquetů, ale nemohli tam příliš pít (podle Platóna směl člověk pít pouze tehdy, pokud dosáhl 18 let). I když někdo získal

¹⁰⁴ tamtéž – s. 186.

¹⁰⁵ tamtéž – Fehr dává jako příklad Hefaista, který sice nebyl brán jako přímo *akletos*, ale také naléval ostatním bohům na hostině víno. Byl to chromý bůh a tím také podle Fehra podstoupil to riziko, že by mu Zeus mohl jeho nohu vyhodit ze sálu ven. Aby se to nestalo, Hefaistos pobaví sám ostatní hned po svém příchodu do místnosti jenom tím, jak moc je chromý. Bohové se smějí, vidí rozdíl mezi jejich vlastní dokonalostí a jeho zmrzačením a tedy jsou v rovině, kdy mu žádné přímé nebezpečí nehrozí, s. 186.

¹⁰⁶ tamtéž – s. 187.

¹⁰⁷ tamtéž – s. 187.

svolení pít alkohol, neznačilo to, že se směl účastnit přímo *symposií*¹⁰⁸. Ohledně účastníků *symposií* máme málo informací. Co se týče výchovného programu, je možné, že nešlo pouze o vzdělávání mladých. Člověk se přece vychovává celý život, usiluje o přiblížení se k ovládnutí svých vášní. A to byl úkol i pro starší členy, kteří se sešli. Tak se vychovávali všichni v přiblížení se ke ctnosti.

Protože víno bylo na *symposiích* přítomno vždycky, bylo nutné mít na sešlosti někoho, kdo bude na ostatní dohlížet. Domnívám se, že se jedná o stejnou osobu, o které jsem psala výše (onen „král *symposia*“), vzhledem k tomu, že porovnání obou rolí je prakticky totožné. Tato osoba se nazývala *archon*. Jak už jsem uvedla, jednou z jeho „povinností“ bylo dohlížet na ostatní, aby měli úměru v pití. Neměl se přímo plést do problému, který by vyvstal po přílišném požití: jeho hlavní úlohou bylo zabránit, aby se tato situace vůbec stala¹⁰⁹. Za další měl mít také určité zkušenosti s hostinami a hodováním, aby dokázal své roli obstát (s čímž také souvisel vyšší věk). Tecusan dochází rovněž k závěru, že jedním z hlavních atributů takového *archonta* je znalost v hudbě a zpěvu. Hudba a zpěv byla jednou z nejčastějších a nejužívanějších forem vzdělávání na těchto sešlostech. Není však jisté, jestli sami *archonti* zpívali, nebo se měli v hudbě pouze vyznat¹¹⁰. *Archon* měl ještě jednu vlastnost: měl dohlížet na přátelství, které bylo jednou ze složek *symposia*. Protože se na těchto sešlostech scházeli přátelé, nějaké nepřátelství nebylo zvykem. Ale byla jedna věc, která mohla poklidnou atmosféru zkazit – a tou bylo právě víno¹¹¹. Tady vidíme, jak se propojení funkcí *archonta* s vnitřní strukturou *symposia* uzavírá, protože je to právě on, kdo musí dohlížet na způsob konzumace alkoholu.

Zajímavé je také to, jakým způsobem se Tecusan vypořádala se *sysítiemi*. Podle ní *sysítia* neměla výchovný charakter v tom směru, kdy se člověk naučil něco nového. Je sice pravda, že se tam lidé zlepšovali fyzicky i psychicky, ale pouze zlepšovali stávající¹¹². *Symposion* měl v sobě tu vlastnost, že muži dokázali získat nové povědomí o rozličných věcech, mohli se tam obohatit o to, s čím tam nepřicházeli. *Archon* na *sysítiích* nemá funkci tu, aby byl schopen pozdržet své přátele stejným způsobem, jako na *symposionu*, nemá pro to důvod. Všichni se tam totiž chovají v mezích pravidel a tak jeho jedinou funkcí je, aby

¹⁰⁸ M. Tecusan: *Logos Sympticos: Patterns of the Irrational in Philosophical Drinking: Plato Outside the Symposium*, (in) O. Murray (ed.), cit. d., s. 247.

¹⁰⁹ tamtéž – s. 251.

¹¹⁰ tamtéž – s. 253.

¹¹¹ tamtéž – s. 256.

¹¹² tamtéž – s. 257.

zabránil nevhodnému chování, aby každý jednal podle pravidel (aby každý dělal to, co má)¹¹³. Také věkové priority nehrají u *sysstíi* roli, na společná jídla se mohl dostavit každý.

4. 3. Kottabos

Během čtení různých knih a úryvků mě zaujal jeden, který se zabýval hrou zvanou *kottabos*. Jednalo se o hru, která se hrála právě na *symposiích*. Budu vycházet především z úryvku díla M. Wecowského¹¹⁴ a pár dalších odkazů. Hra *kottabos* vhodně dokresluje rovnost všech členů *symposia*, proto jí zde budu věnovat pár řádků.

Již jsem psala ve 3. kapitole, že výjevy na vázách ohledně banketů jsou dost zavádějící: obvykle totiž poslouchají stejná pravidla ohledně způsobu kresby, kterými se umělec řídil. Nemůžeme je tedy brát jako jediný prvek, který nám řekne s určitostí, jak to ve skutečnosti bylo – každý umělec totiž nejen poslouchal *typ*, ale také chtěl vyobrazit to, co si on sám o dané sešlosti myslel. To platí nejen o zmiňovaném jídle nebo pohárech, ale také o *kottabos*. Zdá se, že hra spočívala v házení zbytků z pohárů na terč. Také tak pravděpodobně musel učinit v dobré pozici a s příslušnými gesty, nehodnotilo se totiž pouze to, s jakou přesností dotyčný onu poslední část vína vrhal¹¹⁵. Také šlo o to, aby víno během svého putování vzduchem neměnilo pokud možno tvar a zůstalo celistvé. Ten, který dokázal rozezvučet misku, která pravděpodobně sloužila jako terč, která pravděpodobně sloužila jako terč, nejvíce, byl nejlepší¹¹⁶. O vítězi rozhodla celá skupina: ta se na výsledku souhrnně usnesla.

Výjevy ukazují také často, že členové *symposií* drželi v rukách často víc, jak jeden pohár. Wecowski se domnívá, že právě jeden z nich sloužil k vrhání nedopitých částí vína a druhý byla nádoba, v níž měl víno na pití. Další možností, která se nabízí, je, že umělec znázornil dobu, kdy kolem jednoho muže koloval pohár, který byl poslán do kruhu, proto měl v rukách víc nádob na pití. Samotná hra *kottabos* se s největší pravděpodobností hrála také podle pravidla zprava do leva, ostatně jako všechno, co se na *symposionu* dělo. Stejně, jako *krater*, tak i terč, který sloužil při této hře (ať jím bylo cokoli, ale pravděpodobně jím byla

¹¹³ tamtéž – s. 257.

¹¹⁴ M. Wecowski, cit. d., s. 355.

¹¹⁵ tamtéž – s. 357.

¹¹⁶ viz 2 v seznamu literatury – je ale spousta dalších možností, jak ona hra vlastně probíhala (jiné prameny se zmiňují o tom, že ve hře šlo o naplnění misky a ten, který dokázal dát poslední „příspěvek“ vína, aby se převrátila, byl vítěz).

nějaká miska¹¹⁷) byl od všech účastníků stejně vzdálený¹¹⁸. Tak *kottabos* sice byla hra, kde se později vyhlásil vítěz, kde dotyční soupeřili mezi sebou, aby ukázali, zda jsou lepší. Ale zároveň se vždy vše dělo v rovině, na které si byli všichni rovni, měli stejná pravidla a stejné možnosti a tak i *kottabos* byl jakýmsi ukazatelem společné jednoty mezi všemi členy.

5. Výchovní aspekt *symposionu*

Část poslední, o výchově, popisuje, jaký měl *symposion* vliv na výchovu dospívajících, jak se změnil s rostoucím počtem *hoplítů* a zmiňuje se také o pederastii. V poslední podkapitole s názvem *Téma lásky ve výchově* píše o *homofilii*, která doplňuje tuto sféru.

5. 1. *Symposion* a dospívající

Poslední kapitola se bude zabývat *symposiem* a jeho vlivem na výchovu. Jakou roli hrála tato instituce v přípravě mladých do dospělosti? Začnu tím, že popíšu výchovu obecně.

V druhé polovině 19. století se zájem antropologů a archeologů přesouvá na zkoumání jednotky, kterou bychom mohli nazvat „rodina“¹¹⁹. Do popředí šlo, jaký vliv má tato složka na politický život, jakým způsobem ovlivňuje dění v celé komunitě. Pro O. Murraie se *symposion* vyvinul z takovýchto skupin, resp. z válečnických seskupení. Postupem času, jak byli válečníci vystřídáni rostoucí mocí *polis* a posunem statusu *hoplítů* (v tom smyslu, že *hoplité* vlastně postupně nahradili v bitvě ostatní vojáky a tak si tito začali hledat místo, kde by svou energii mohli postupně vybit, a sice ve sportu), se z nich staly skupiny, které vázal dohromady v základu volný čas¹²⁰. Tak se mu podařilo posunout význam těchto sešlostí do centra kultury, kam se do té doby nedostal. Tím by se zdálo, že *symposion* v tomto světě nahradil válečnické kluby ve starověkém Řecku¹²¹. M. Wecowski s tímto pohledem přímo nesouhlasí, tvrdí, že si tím jenom zakrýváme plný výhled na tuto instituci¹²².

Hetaireiai, kteří organizovali *symposion*, už po té, co se válečnické kluby začaly přeměňovat na kluby „symptické“, nedohlíželi na výchovné rituály mladých, kteří byli

¹¹⁷ tamtéž

¹¹⁸ M. Wecowski, cit. d., s. 360.

¹¹⁹ J. Bremmer: *Adolescens, symposion and pederasty*, (in) O. Murray (ed.): *Symptica: a Symposium on the Symposium*, Oxford: Clarendon Press, 1990, s. 135.

¹²⁰ tamtéž – s. 136.

¹²¹ tamtéž – s. 136.

¹²² M. Wecowski, cit. d., s. 340.

nepopíratelně na banketech přítomni. I tak je ale jasné, že i po této změně (budeme-li souhlasit s Murrayem) *symposion* jakýsi výchovný prvek vlastnil. Jak jsem popsala dříve, vše v něm se točilo ve znamení rituálů. Šlo tedy o něco zaběhnutého, co bychom nazvali jako zvyk. Hledáme-li tedy to, co mohlo s výchovou souviset, zkusíme se poohlédnout do zvyklostí této sešlosti, které se vyvinuly z předešlých.

Vzhledem k tomu, že se tento text nemůže při nejlepší vůli omezit jenom na Athény, ale má pokrýt celé Řecko, začneme pro tentokrát na ostrově Kréta. I tam na společných jídlech byli přítomni chlapci. Toto jídlo se dělo v tzv. „mužském domě“ (*andreion*). Chlapci, kteří tam byli se svými otci, seděli na zemi a rozlévali všem víno. Každý dospělý měl svůj vlastní pohár, zatímco mladí sdíleli dohromady pouze jeden¹²³. Po iniciaci pak dostali svůj vlastní (viz níže). Poté, co se prošli fází dvoření (pederastického), se po svém zasvěcení z nich stali praví členové, *kleinoi*. Tento stav zajišťoval také to, že jejich svatba probíhala v davovém měřítku¹²⁴. I na Krétě bylo mnoho měst a vesnic, kde každá z nich zachovávala poněkud odlišný způsob výchovy; základ však zůstával stejný. Také tento výchovný „systém“ nebyl určený pro všechny, ale jenom pro určitou vrstvu Kréťanů.

Ve Spartě bychom našli podobný zvyk. Také se tam mladí účastnili společných hostin (ty probíhaly v „mužských stanech“, *syskeniích*), kde dolévali víno (každý dospělý měl svého „asistenta“ vedle jeho lehátka, který mu doplňoval pohár). Dospělí tam také diskutovali a mladí se mohli ptát. Starší jim na tyto otázky museli odpovědět a tím přispívali i k jejich výchově¹²⁵. Z této doby se dochovala spousta poezie, která byla věnována mladým chlapcům. Forma této poezie byla samozřejmě naučná a výchovná. Mladí poslouchali verše o mytických i reálných hrdinech, k nimž měli potom v dospělosti vzhlížet¹²⁶. Nalévání vína nebylo pokaždé znakem nedospělosti. Na rozličných místech se status zobrazoval různě. Pro Homéra byl tento úkol předán *kouroi*. Někde se setkáváme s tím, že víno bylo servírováno chlapci ze vznešených rodin. Na dochovaných vázách můžeme vidět spoře oděné mladé chlapce, jak rozlévají víno. Jejich povinností nebylo však jenom rozlévání vína, na práci měli také čištění a mytí pohárů. Zajímavostí zde může být, že zatímco Aristoteles odmítl mladým dávat pití, aby se opíjeli, protože ještě nejsou dospělí, Platón by raději zakázal pít každému bez rozdílu, dokud mu nebude 18¹²⁷. Tak si můžeme domyslet, že chlapci sice víno pít na banketech

¹²³ J. Bremmer: *Adolescens, Symposion and Pederasty*, (in) O. Murray (ed.), cit. d., s. 137.

¹²⁴ M. Griffith, cit. d., s. 75.

¹²⁵ J. Bremmer: *Adolescens, Symposion and Pederasty*, (in) O. Murray (ed.), cit. d., s. 137.

¹²⁶ tamtéž – s. 138.

¹²⁷ tamtéž – s. 140.

mohli, ale ne v takové míře, jako dospělí. Přispívalo to tak k rozlišení postavení mezi dospělými a dospívajícími¹²⁸.

Dívky na sešlostech také směly podávat víno, ale zdá se, že muži vyžadovali spíše chlapce. Ženy se *symposií* jinak neúčastnily. Na některé jiné sešlosti se dostavit ani nemohly, měly tam vstup vyloučený¹²⁹. Budeme-li nyní mluvit o večerích obecně (kam bychom mohli zahrnout i již zmíněný *deipnon*), potom víme, že se ženy neúčastnily jídel proto, aby se zamezilo jedení s neznámými muži¹³⁰. Co se týče ležení na lehátkách, tak to konali jenom muži, ženy směly pouze sedět nebo stát.

Zajímavá je také myšlenka, kterou dále rozebírá Bremmer¹³¹. Podle mýtu, Herakles také sloužil jednou jako roznašeč vína a náhodou usmrtil toho, kterému bylo víno určeno. Může to být vyloženo tak, že je to vlastně určitý náhled do přechodu do dospělosti. Mladík, který roznáší víno, umírá a místo něho se z něj stane dospělý muž. Také není bez zajímavosti, že Sappó několikrát použila boha Herma jako roznašeče vína. Bremmer byl toho názoru, že by se lépe na tuto práci hodil Apollón, který byl ztělesněním krásy. Dodává však na vysvětlenou, že třebaže by Apollón jako roznašeč lahodil oku lépe, než třeba jeho konkurent, je to stále Hermes, který je spojován s mládím více, než on. Apollón je tedy spíše symbolem přechodu do dospělosti¹³², Hermes poté dospívání¹³³.

Co se týče vojenského cvičení, které také bylo nedílnou součástí výchovy, probíhalo mezi 18-20 rokem (kromě Sparty). Každý z mužů získal základní vojenský výcvik. Další probíhal pouze, pokud zrovna v té době hrozila válka. Tak se naučili ovládat luk, prak, oštěp a držet štít¹³⁴. Mohli být vybráni, aby se připojili do „vojska“ (např. spartský *hippeis*). V nich se pravděpodobně formovaly dvojice, „homo-erotické“, které měly zvýšit loajalitu a oddanost městu. I na ně se dá nahlížet jako na skupiny výchovné.

Pederastie byla v Řecku zakořeněná a můžeme jí pozorovat docela dobře od 7. století. Tehdy začíná být viditelná i vazba, která ji váže dohromady se *symposionem*. V Athénách byla pederastie silně spojena s rituály. S jistotou toto spojení můžeme sledovat od poloviny 6.

¹²⁸ tamtéž – s. 140.

¹²⁹ F. Cooper a S. Morris: *Dining in round buildings*, (in) O. Murray (ed.): *Symptica: a Symposium on the Symposion*, Oxford: Clarendon Press, 1990, s. 80. - Může se to dnes zdát podivné, ale byly případy, kdy se žena neúčastnila ani hostiny na své vlastní svatbě.

¹³⁰ tamtéž – s. 80, pozn. pod čarou č. 44.

¹³¹ J. Bremmer: *Adolescens, Symposion and Pederasty*, (in) O. Murray (ed.), cit. d., s. 141.

¹³² tamtéž – se závěrečnou částí rituálu, s. 141.

¹³³ tamtéž – s. 141.

¹³⁴ M. Griffith, cit. d., s. 52, pozn. pod čarou č. 99 – To se týkalo těch, kteří nedosahovali statusu *hoplita*.

století (ne dříve, protože z archaických Athén máme příliš málo informací)¹³⁵. Začnu tím, jak se změnilo postavení vojáků (o čemž jsem se již zmínila). Vojáci, kteří byli v bitvách do doby, než je nahradili *hoplité*, byli nabádáni k tomu, aby v bitvě projeví svůj hněv. Šlo o velmi silné emoce, které jim měly usnadnit porazit nepřítele. Jakmile se ale *hoplité* osvědčili v bojích a začali být obsazováni více, ukázalo se, že oni sami jsou opačného názoru. Vyžadovali, aby byl člověk sám se sebou srovnaný, aby byl v pokoji a klidu a aby dobře spolupracoval s ostatními. Mohlo by někoho napadnout, proč o tom zde mluvím? Do popředí se dostávali právě *hoplité* a spolu s touto změnou se snesla i změna myšlení. Již nebylo potřeba, aby lidé cítili vztek a hněv, ale spíš byli pobízeni, aby tyto pocity potlačili. Co to má společného se *symposiem*? Jakmile došlo k této změně (pozdolna), musela tato novinka nutně zasáhnout i *symposion*. Lidé se vyměňují, místo vojáků, kteří tam byli předtím, se tam dostávají nové tváře, které pochází z řad rostoucích *hoplitů*¹³⁶. Tak se vyměňují dospělí, změnili se však i dospívající za mladší. Další změny nastaly v době, kdy se bitvy na bojištích přesouvají do politických síní. Tehdy již dospělým nepřijde, že by mělo smysl vyučovat mladé tak, jako to dělali dosud a tehdy se *symposion* vytrácí pryč.

Přátelství mezi dvěma muži mohlo vzniknout pouze za předpokladu, že oba partneři jsou ctnostní. Společnými přáteli tak mohli být jen lidé, kteří byli dobří a ctnostní.¹³⁷ Přátelství je v antice pojímáno (stejně, jako láska) jako dar boží, který má napomáhat lidské soudržnosti – a tím i státu.¹³⁸ Je těžké od sebe mnohdy přátelství a lásku odlišit. Protože byl antický člověk nejen přátelský, ale i komunikativní, byl to tvor společenský, patří toto téma i do naší práce (viz podkapitolu *Téma lásky ve výchově*).

Jak to tedy bylo se *symposiem* a výchovou? Mladí muži se na nich učili díky svým přátelům konverzovat, literaturu a hudbu, sexuální svádění a i naopak „odolnost“ a také sebe reprezentovat. Je dost možné, že se někteří lidé mohli v Athénách kolem 5. století dívat na instituce např. v *andreionu* s nepříliš velkým pochopením (co se výchovy týče) – jak jsem již říkala, na některých sešlostech se nejen pilo a mluvilo, ale také jedinec třeba musel mít určitý status, aby mohl v daném kruhu něco dokázat: aby měl status, musel být vybrán: aby byl vybrán, musel by ukázat výjimečné schopnosti v daném oboru – a to znamenalo určité upřednostňování. Vždy šlo o boj, aby mladí prospívali lépe, aby se lépe učili, a tak se přispívalo i k jejich výchově. Ale demokracii se takovéto zřízení nejspíš příliš nelíbilo. To se

¹³⁵ J. Bremmer: *Adolescens, Symposion and Pederasty*, (in) O. Murray (ed.), cit. d., s. 142.

¹³⁶ tamtéž – s. 143.

¹³⁷ L. Vidman, cit. d., s. 196.

¹³⁸ tamtéž – s. 196.

ale netýká *symposia*, na kterém si byli vždycky všichni rovni. Možná někoho napadne otázka, jak se dotyčný na *symposion* vlastně dostal? Už jsem psala, že na *sysstia* se mohl dostavit ten, kdo do daného okruhu patřil (ohledně mladých na *sysstíich* viz výše). Co se týče *symposia* si ještě v dnešní době nejsou historici jisti. Někteří zastávají názor, že se jednalo o vybranou skupinu, do které měli přístup jen ti, kteří byli pozvaní a patřili tedy do elitní vrstvy. V Platónově dialogu *Symposion* se ale můžeme hned na začátku dočíst, že Apollódoros následoval Sókrata na hostinu také, ačkoliv přítomnost slíbil Agathónovi jenom Sókratés a Apollódora potkal na cestě. To by podpořilo domněnku skupiny druhé, která tvrdí, že v 6. a 5. století se *symposion* pro „veřejnost“ otevřel víc a tudíž se ho mohli účastnit i ti z ne přímo elitní vrstvy nebo ti, kteří tam sice patřili, ale nebyli na sešlost přímo pozvaní¹³⁹.

5. 2. Téma lásky ve výchově

Na tomto místě bych se ráda zastavila ještě u jednoho aspektu *symposionu* a dalších hostin, na který jsem již několikrát v této práci narazila, ale nikdy nebylo místo pro to, ho nějak lépe vysvětlit. Jedná se o řeckou *homofilii*¹⁴⁰. Zahrnuji ji do této kapitoly, protože *homofilia* do výchovy neodmyslitelně patří, jak jsme již viděli. Od kdy ji můžeme postřehnout jako to, co se začíná objevovat i v textech nebo dochovaných archeologických pramenech? Nejspíše od 8. století. V té době se v Řecku myšlenka zařazení *homofilie* do výchovného „programu“ uchytila napevno (nejen mezi muži, ale i mezi ženami)¹⁴¹. Zde je také vhodné místo, aby si člověk povšimnul, že ona *homofilia*, která se dnes někdy ne zcela přesně překládá jako „homosexualita“ nebyla chápána jako něco zavrženíhodného. Patřilo to do správné výchovy a tak se i prakticovala (i když je otázka, do jaké míry byl podobný „systém“ nařízen samotnou *polis* a jak se na podobný svět dívali lidé z vnějšku). Ale to neznamená, že dotyční skutečně orientovaní na opačné pohlaví byli. Těžko dnes můžeme soudit, kolik z oněch praktikujících bylo, jak říkáme dnes, homosexuály, a kolik ne. Víme, že vojáci, jdoucí do bitvy, nebyli doma třeba několik měsíců. Během té doby se nemůže ani dnes nikdo divit, že k podobným věcem mohlo dojít, třebaže byl ten dotyčný přitahován k pohlaví opačnému. Taková úvaha je nepřímé odchylení od mé otázky, a proto se jí zde nebudu šíře věnovat. Je důležité si z toho ale uvědomit, že třebaže kulturní zvyky mohly stát jakkoliv

¹³⁹ M. Griffith, cit. d., s. 56, pozn. pod čarou č. 114.

¹⁴⁰ tamtéž – v této práci zůstanu u výrazu *homofilia*, který užívá i Griffith a rozumí tím veškerou homosexuální aktivitu. Termín homosexualita zde není příliš na místě. Lásky v tomto smyslu byla pro Řeky zcela přirozená a neznali tento výraz. Na rozdíl od dnešního povědomí, nemysleli si, že by konali něco divného, když vyjadřovali city ke stejnému pohlaví. Patřilo do přirozenosti života (každodenního i v otázce výchovy), s. 61.

¹⁴¹ tamtéž – s. 62.

podivně, ještě to neznamena, že i lidé v ní smýšleli naprosto stejně. I pro Řeky byl hlavní cíl oženit se a vychovat děti – což přirozeně představovalo vzít si ženu.

Jak už může být patrné, Řekové neměli žádné zákony, které by ovlivňovaly vztah mezi mužem-ženou, mužem-mužem. Spíše se jednalo o jakási pravidla, která ale nebyla dána jako *nomos*, jednalo se o vnitřní smýšlení komunity – jinými slovy byla to otázka tradice¹⁴². V některých částech Řecka byla sice omezení, která říkala, jaké postupy mohou být vůči druhému dovoleny, ale v žádném případě se nejednalo o zákon. Stejně, jako muži se dvořili druhému, platilo to samé i mezi ženami.

Chlapci, jak jsem již popsala ve 2. kapitole, se mohli dostat na *sysítia* tím, že se jim začal dvořit někdo ze starších. Ten byl chápán jako společník toho mladšího a v otázce výchovy se bral jako jakýsi „učitel“. Tento jeho starší společník se s dotyčným přátelil velmi dlouho, nebylo ani výjimkou, že po celý život.

Na tomto místě je myslím vhodná chvíle vrátit se na okamžik na ostrov Kréta a nastínit její výchovné postupy¹⁴³. Můžeme si tam povšimnout jakéhosi rituálu, který tam často probíhal a dal by se také spojit s *homofilií*. Bylo tam zvykem, že muž, který si oblíbil nějakého chlapce, ho unesl. Jednalo se o zvláštní proces, kdy onen milující (*lover*) ukázal svým přátelům, kdo oním chlapcem je. Ti poté, když se všichni setkají, mají mu chlapce buď vydat, nebo ho odvést pryč¹⁴⁴. Je zřejmé, že chlapce vydali pouze za předpokladu, pokud oním milujícím byl někdo na stejné úrovni nebo měl ještě lepší postavení¹⁴⁵. Celý začáteční proces končí v *andreionu* toho, který chlapce chtěl unést. Poté dá chlapci milující dary a vezme ho pryč z města, kde spolu s těmi přáteli, kteří byli přítomni „únosu“, mohou být dva měsíce zabývající se lovem a hostinami. Celkově tam mohou pobýt dva měsíce, ale ne déle. Když se vrátí do města, dostane jako dary vojenský oděv, vola a pohár na pití¹⁴⁶ (zde se pravděpodobně jedná o onen pohár, který dostává každý chlapec při přijetí na *sysítia*). To by znovu ukazovalo to, že chlapec byl tímto přijat na stejné *sysítia*, jako jeho přítel (ten, který se

¹⁴² tamtéž – s. 64.

¹⁴³ tamtéž – Podobné rituály se neděly pouze na Krétě, ale také i ve Spartě. Jak jsem již zmínila dříve, po celém Řecku bychom našli velice podobný vzor, který města využívala pro výchovu a vzdělání mladých, třebaže se pokaždé jednalo o rozličné postupy. Ty byly dány rozdílností měst i lidí, ale dá se říci, že základní vzorec byl všude stejný, s. 75.

¹⁴⁴ T. Hejduk, cit. d., s. 22 – Především s tím také musela souhlasit jeho rodina.

¹⁴⁵ M. Griffith, cit. d., s. 76.

¹⁴⁶ tamtéž – s. 76.

chlapeč dvoří, byl nazýván „přítelem“).¹⁴⁷ Téma vztahu mezi *erastes* a *eromenos* v této práci nebudu rozebírat, je to hodno samostatné studie. *Homofilie* z dnešního pohledu vypadala přinejlepším podivně, ale tehdy patřila do základů kultury. Těžko říci, jestli by bylo možné, aby se stejný princip uplatňoval ve výchově i dnes. Náš životní styl, rytmus, s tím související zkušenosti a pohled na svět již neumožňují, aby se podobný životní běh „používal“ v běžném životě, jak tomu bylo kdysi. Těžko říci, zda je to dobře. Řekové měli představu, proč se ono či ono tak dělá, proč se to vyžaduje; mnoho dnešních věcí onen princip nemá nebo si ho neuvědomujeme. Neznamená to ale, že je to špatně. Nesouhlasím příliš s oním řeckým omezením, které podle mě měli pouze proto, že se báli neomezeného. Neomezenost je jedním z aspektů dnešní doby. A každý nový pohled přináší nejen změnu k špatnému, jak se nyní může zdát, ale také i k dobrému. Kdyby ona změna nebyla, neměli bychom dnes spoustu věcí, bez nichž si život neumíme představit. Tak každá doba má své dobré i stinné stránky, které ale člověk musí napřed sám objevit.

¹⁴⁷ T. Hejduk, cit. d., s 21 - Zdá se čím dál více patrné, že samotný *symposion* je sám o sobě jakýmsi „náboženstvím“ (např. okolnost, při které chlapeč po návratu z pederastického odloučení (viz dále) dostávají nejen pohár, ale i vola, který má sloužit pravděpodobně jako obětovní zvíře pro Dia. Teprve tehdy se smí účastnit *syssítii*). Podobně to fungovalo i v případě *symposií*.

Závěr

V této práci jsem se snažila zasadit téma *symposia* do kontextu doby klasického Řecka, tj. 8. - 4. stol. př. n. l. Vzhledem k ne příliš dobré dostupnosti informací jsem byla nucena ustoupit od jednolitého textu a rozdělit jej na pět částí. Tyto se věnovaly jednotlivým bodům, které s tématem *symposia* úzce souvisely.

První kapitola pojednávala o několika nejdůležitějších aspektech starořecké kultury. *Typ*, který popisují, byl pro Řeky něčím, co se nedalo obejít při vytváření uměleckého díla. Proto je důležitý i pro zkoumání *symposia*, protože většina dostupných informací o této sešlosti vychází z archeologických nálezů. Je důležité mít na paměti, že zobrazované akty nemusí odpovídat vždy skutečnosti, ale vždy odpovídají onomu typu. Náboženství bylo v Řecku polyteistické a v mnoha ohledech šlo ruku v ruce se *symposiem*. *Symposion* samotný se může označit za jakési „náboženství“, vše probíhá v až rituální podobě, byly pronášeny modlitby a před každým *symposiem* bylo obětováno vysoce ceněné pití (např. mléko), které mělo posvětit potraviny ostatní.

Mark Griffith a jeho pojetí *symposia* na hranici mezi soukromým a veřejným životem bylo téma druhé kapitoly. Kluby a sdružení nebyly pouze v Athénách, ale po celém Řecku. Všude bychom našli podobný, třebaže ne zcela stejný princip výchovy. Uvedla jsem, že pro plné pochopení řecké výchovy by bylo nutné prozkoumat každou jednotlivou komunitu zvlášť a zhodnotit je. To však není možné, kvůli nedostatku informací. *Syssition*, který patřil do vzdělávacího programu, pojímal dospívající od 20. roku výše. Zmínila jsem rituál, který předcházel přijetí. *Paidiskoi* se ale mohl na *sysstia* dostat i tím, že se mu dvořil jiný muž vyššího věku.

Na několika místech jsem také zdůraznila, že samotný vzdělávací systém v Řecku pravděpodobně neexistoval. Vše se dělo ve formě tradice. Dále jsem popisovala *symposion* samotný vzhledem jeho vnitřnímu řádu. S ohledem na Marka Wecowského a jeho dílo jsem zmínila tradici míchání vína a také velmi důležitou formu, v níž byla veškerá činnost na *symposiích* prováděna: ono otáčení zleva doprava. Popsala jsem, že nešlo pouze o jakýsi směr, který byl pouze přítomný, ale o princip, kterým se samotný *symposion* ubíral. V neposlední řadě jsem upozornila na společné rysy *symposia* s obětnými obřady.

Symposion před svým zahájením vyžadoval oběť ve formě nějakého vzácného nápoje, následovala modlitba. Tím se tato sešlost podobá náboženství.

Třetí kapitola začínala popisem rozmístění lehátek a možného půdorysu místnosti. Berquist navrhla místnost, do které se vešlo pohodlně 7-9 lehátek a *symptomai* měli místo k pohybu oběma směry. Zajímavostí, která vyšla najevo je, že nemuselo jít pouze o jednu sešlost v místnosti, ale ve větší místnosti s dvěma krby se mohly dít dvě hostiny najednou. Dohromady tvořily sice dvě skupiny, sdíleli ale zábavu a proslovy. Následoval popis *kline*, lehátka. Přiblížila jsem Boarmanovu teorii, podle níž z posmrtných zvyklostí, kdy panovník sám ležel na kline a hodoval po své smrti, vzešel samotný *symposion*. *Krater*, o kterém jsem psala hned vzápětí, je možno chápat také jako zdůraznění rovnosti mezi účastníky (je položen mezi *symptomai* doprostřed, aby každý měl k němu stejně daleko). Kapitulu uzavřel náhled do ikonografie *symposia*. Ikonografie je důležitá z hlediska historie, jsou na ní zobrazena fakta, ale nedají se použít důsledně, protože umělci vždy následovali typ. Proto nebyla použita jako výchozí nebo jediný materiál ke studiu, ale pouze jako doplnění.

Čtvrtá kapitola popisovala vliv vášní a také nutnost jejich ovládnutí. Na *symposiích* se muži cvičili v jejich ovládnutí. Protože je *symposion* také postaven na zábavě, kterou představovala forma zkoušení a vybízení, bylo potřeba, aby si každý zachoval čest a nezesměšnil se. K tomu patřilo také úměrné pití vína, které s kontrolou vášní také souvisí. Na každém *symposiu* byl vybrán *archon*, který měl povinnost ostatní hlídat – ale v tom smyslu, aby byli v přijatelném stavu a tedy měli všichni rovnou možnost se vyjádřit. Následovala část, ve které se věnují určité formě zábavy – do té patřili *akletoi*. Tito chodili na různé hostiny s tím, že doufali získat nějaké jídlo, protože oni sami nepracovali. Je ale rozdíl mezi žebráky a *akletoi*. *Akletos* sám nežebral v pravém smyslu. On nabídl sám sebe jako směšného, nějakou formou se shodil, čímž připravoval ostatním zábavu a ti mu na oplátku dali, o co on sám žádal. Tito *akletoi* neovládali žádnou *techné*, třebaže určitou formu sebe-prezentace někteří měli. Závěrečná část této kapitoly popisovala oblíbenou řeckou hru *kottabos*. Hra pravděpodobně spočívala v házení zbytků nedopitého vína z pohárů na terč, který představovala miska. Vrhání muselo být učiněno s určitou „elegancí“, hodnotilo se i provedení samotné. Terč byl od každého stejně daleko, vítěze vyhlásili všichni účastníci. Zde jsem znovu zdůraznila onu rovnost, stejně jako princip otáčení zleva doprava, v jehož duchu se hra a veškerá činnost *symposia* konala.

Poslední, pátá, kapitola se zabývala výchovou. Nejednalo se pouze o *symposion*, třebaže z větší části je obsažen. Popis jsem začala na Krétě, kde mladí chlapci sdíleli dohromady jeden pohár, zatímco dospělí měli každý svůj. Tím se také rozlišovalo postavení mezi nimi. Co se týče poezie na *symposiích* – valná většina byla věnována dospívajícím. Mladí chlapci měli tak získat povědomí o hrdinech a v dospělosti k nim vzhlížet. Postavení *symposia* se postupem času změnilo tím, jak se změnila úloha a postavení *hoplítů*. Vojáci před nimi měli odlišné zásady nabádající k hněvu a nenávisti, která je měla vést k vítězství, zatímco *hoplité* praktikovali klid v duši a mírnou povahu. Když původní vojáky nahradili právě *hoplité*, *symposion* se změnil stejně, jako myšlení, které ho utvářelo. Poslední částí práce byla podkapitola věnovaná *homofilii*. *Homofilia* byla chápána jako zcela běžná součást života Řeků. Uvedla jsem výchovný rituál na Krétě, kde byl unesen chlapec, který se líbil jinému. Ten po určitém rituálu dostal (po úspěšném „průběhu“) dary a mohl být přijat na stejné *sysstia*. Nakonec jsem se snažila zasadit *homofilii* do kontextu dnešní doby, kdy není možné podobné rituály uplatňovat z důvodu změny lidského „fungování“ ve světě a také jiného pohledu na zkušenosti v tomto světě získané.

Seznam literatury

M. Griffith: *Public and Private in Early Greek Education*, (in) Y. L. Too (ed.): *Education in Greek and Roman Antiquity*, Leiden, 2001.

M. Wecowski: *Towards a definition of a Symposium*, (in) T. Derda, J. Urbanik, M. Wecowski (eds): *Euergeries charin. Studies Presented to Benedetto Bravo and Ewa Wipszycka by Their Disciples*, Warszawa, 2002, p. 337-361.

L. Vidman: *Od Olympu k Panteonu*, Vyšehrad, Praha, 1977.

F. Novotný: *Gymnasion*, nakl. Gustava Voleského, 1922.

Platón: *Symposion*, překlad František Novotný, Oikoymenh, Praha 5, 2000.

O. Murray: *Sympotic History*, (in) O. Murray (ed): *Sympotica: a Symposium on the Symposium*, Oxford: Clarendon Press, 1990.

B. Berquist: *Sympotic space: A Funktional Aspect of Greek Dining Rooms*, (in) O. Murray (ed.): *Sympotica: a Symposium on the Symposium*, Oxford: Clarendon Press, 1990.

J. Boardman: *Symposion furniture*, (in) O. Murray (ed.): *Sympotica: a Symposium on the Symposium*, Oxford: Clarendon Press, 1990.

M. Tecusan: *Logos Sympoticos: Patterns of the Irrational in Philosophical Drinking: Plato Outside the Symposium*, (in) O. Murray (ed.): *Sympotica: a Symposium on the Symposium*, Oxford: Clarendon Press, 1990.

F. Lissarrague: *Around the Krater*, (in) O. Murray (ed.): *Sympotica: a Symposium on the Symposium*, Oxford: Clarendon Press, 1990.

P. Schmitt-Pantel: *Sacrificial Meal and Symposion: Two Models of Civic Institutions in the Archaic City?* (in) O. Murray (ed.): *Sympotica: a Symposium on the Symposium*, Oxford: Clarendon Press, 1990.

O. Murray: *The Affair of Mysteries*, (in) O. Murray (ed.): *Sympotica: a Symposium on the Symposium*, Oxford: Clarendon Press, 1990.

T. Hejduk: *Od eróta k filosofii*, Pavel Mervart, 2007.

E. Pellizer: *Outlines of a Morphology of Symptotic Entertainment*, (in) O. Murray (ed.): *Sympotica: a Symposium on the Symposium*, Oxford: Clarendon Press, 1990.

B. Fehr: *Entertainers at the Symposion: The Akletoi in the Archaic Period*, (in) O. Murray (ed.): *Sympotica: a Symposium on the Symposium*, Oxford: Clarendon Press, 1990.

M. Tecusan: *Logos Symptoticos: Patterns of the Irrational in Philosophical Drinking: Plato Outside the Symposium*, (in) O. Murray (ed.): *Sympotica: a Symposium on the Symposium*, Oxford: Clarendon Press, 1990.

J. Bremmer: *Adolescens, Symposion and Pederasty*, (in) O. Murray (ed.): *Sympotica: a Symposium on the Symposium*, Oxford: Clarendon Press, 1990.

F. Cooper a S. Morris: *Dining in Round Buildings*, (in) O. Murray (ed.): *Sympotica: a Symposium on the Symposium*, Oxford: Clarendon Press, 1990.

Internetové odkazy:

1 http://www.umdix.com/pdf/docs/search_report_termpapers_1071114262.pdf

2 http://waiparariver.com/wordpress/dreams_of_dionysus.pdf